

Abraham Brodersen.

AF

HENRY BRUUN

Med sjælden enstemmighed har dansk historieskrivning fra Rimkrøniken til Erslev, fra Arup til Vilh. la Cour lovprist Dronning Margrethe, unionens grundlægger; men enigheden udelukker ikke divergenser, af hvilke den vigtigste gælder det spørgsmål, om unionens grundlægger i første række drev nordisk idépolitik eller dansk magtpolitik¹. Til klaring heraf vil fordybet studium af hendes rådgivere og hjælpere kunne tjene. Og blandt disse er Abraham Brodersen for så vidt et taknemligt objekt, som den eneste eksisterende udførlige biografi af ham, P. v. Möllers lærde og for sin tid fortjenstfulde afhandling², nu er aldeles forældet. Inden for nyere forskning har kun enkelte spørgsmål — hans nationalitet, hans godsejervælde i Småland, hans død — været genstand for mere indgående drøftelse.

I. Slægt og ungdom.

A. B.s fødselsår er ukendt, men kan dog med nogen sandsynlighed henføres til 1350'erne; det første brev, hvori han forekommer, er dateret dec. 1380³, og da var han myndig; 1382 giftede han sig. Som dreng har han da oplevet store politiske

¹ Jfr. herom Hist. Tidsskr. 11. r. II (1947), 163—65.

² P. v. Möller: Bidrag till Hallands historia I (1874, i det flg. cit. v. Möller), 88—101.

³ Se nærmere s. 56.

hændelser, fremfor alt de skånske landes tilbagevenden til Danmark efter omtrent en menneskealders forening med Sverige. Han har hørt om Valdemar IV's dristige tog til Gotland og med spænding fulgt hans ulige kamp med Hansestæderne.

Ukendte er også A. B.s forældre og øvrige aner. Han er *homo novus*; først med ham når hans slægt frem i historiens lys. Fra hans tid, og til den få generationer senere udslukkes, er den overvejende knyttet til Halland, hvor blandt andet eet af dens medlemmer beklædte stillingen som landsdommer¹. At den også tidligere har været det, har vi imidlertid ingen faste holdepunkter for at antage. Flere forhold kan tværtimod vække nogen tvivl derom.

I dansk genealogi benævnes A. B.s slægt almindeligvis Baad, efter et tilnavn, som dog kun et mindretal af dens medlemmer vides at have brugt; fuldt så heldigt er derfor dens svenske navn, Tjurhufvud, som hentyder til våbenmærket, et forfra set, rødt okse- eller tyrehoved på sølv. Væsentlig det samme våben føres af en endnu levende svensk adelsslægt, Oxehufvud, uden at dog fælles afstamning direkte kan påvises. Ikke des mindre er denne våbenlighed næppe en blot tilfældighed.

I Elgenstiernas standardværk over svenske adelsslægters genealogi² begynder slægten Oxehufvuds stamtavle med Bo Andersson, der levede i begyndelsen af 16. århundrede og er slægtens første i samtidige kilder sikkert dokumenterede mand. I den håndskrevne riddarhusgenealogi³, der er udtryk for slægtens egen tradition, føres dens oprindelse næsten to århundreder længere tilbage. Her meddeles omstående opstilling (s. 50).

Hele denne ældste del af riddarhusstamtavlen afviser nu Elgenstierna⁴ med følgende bemærkninger: »I enlighet med äldre anherreuppställningar har ätten på riddarhusstamtavlan givits fyra äldre släktled, vilka icke kunnat dokumenteras och

¹ Danmarks Adels Aarb. XVIII (1901), 532.

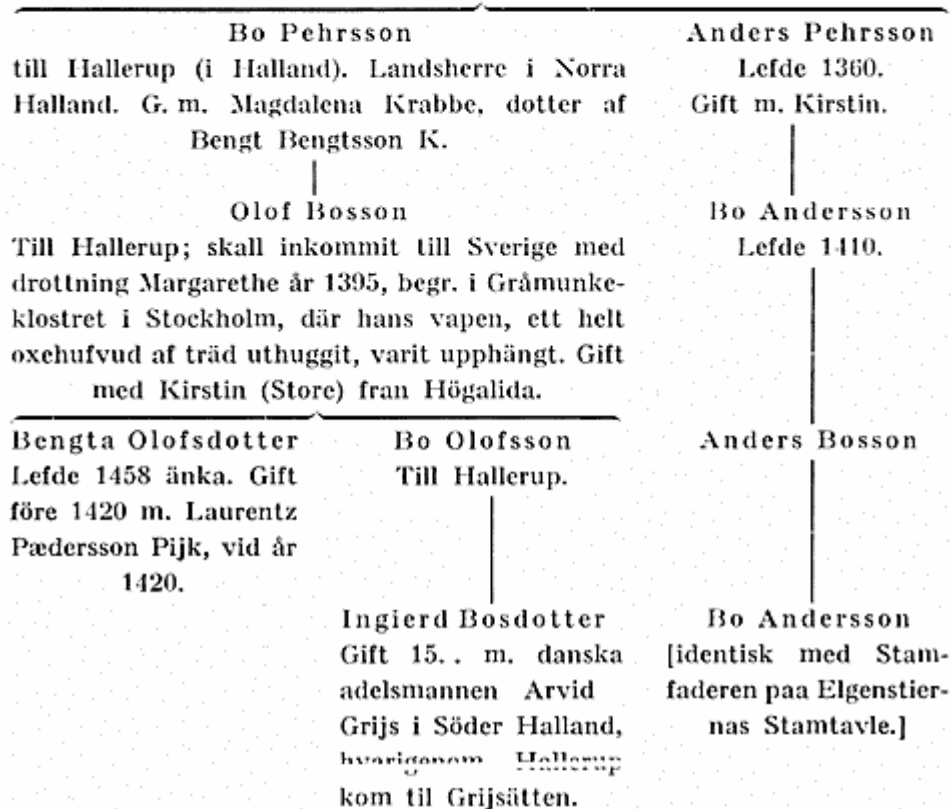
² Den introducerade svenska adelns ättartavlor, utg. av G. Elgenstierna (i det flg. cit. Elgenstierna), V (1930), 576.

³ Riddarhusarkivet, Stockholm.

⁴ Anf. St.

Pehr Tönnesson

af en ätt, som förmenas vara ursprunglig från Italien; inkom ifrån Danne-
mark till Halland vid 1320.

med säkerhet äro uppkonstruerade, varjämte upptagits medlemmar av en dansk ätt (Baat?), som förde ett ox- eller tjurhufvud i vapnet och som under 1300- och 1400-talen ägde Hallerup i Ljungby sn. i Halland. Sannolikt finnes härför ingen annan grund än vapnets likhet.

Selv om skepsis över för riddarhusgenealogierne i almindelighed er velgrundet, går den svenske forsker her sikkert for vidt. Den våbenlighed¹, som de gamle svenske genealoger tillagde

¹ Jfr. våbentegningerne hos Elgenstierna ibidem og i Danmarks Adels Aarb. I (1884), efter s. 38. Tjurhufvudsigiller er gengivet i Henry Petersen: Danske adelige Sigiller fra det XIII. og XIV. Aarh. (1897), nr. 1014 og 1058, samt i A. Thiset: Danske adelige Sigiller fra det 15., 16. og 17. Aarh. (1898), nr. C, XLIX.

så stor betydning, må nemlig stadig anerkendes som et vægtigt indicium. Forholdet er på ingen måde enestående; der foreligger adskillige paralleltilfælde, og med hensyn til disse har nyere genealoger hverken i Danmark eller Sverige betænkt sig på at antage en slægtskabsforbindelse, hvis detaljer nu unddrager sig erkendelsen¹. Tilmed synes visse af enkelthederne i riddarhusstamtavlens opstilling ganske troværdige. Ganske vist ser linien fra Pehr Tönnesson til Bo Andersson noget konstrueret ud; til gengæld må fremhæves, at Helleruplinien i hvert fald fra Olof Bosson lader sig dokumentere. Traditionen om forbindelsen mellem denne gren og den senere Oxehufvudslægt kan ikke positivt modbevises, og for dens rigtighed taler det træk, at navnet Olof Bosson går igen i Bo Anderssons efterslægt. Der er folgelig heller ingen grund til at betvivle slægten Oxehufvuds tilknytning til Halland. Om Olof Bosson ca. 1400 ejede Hellerup, kan være tvivlsomt; men sikkert er, at hans hustru ejede gods i Fjäre sogn i Nørrehalland² og han selv i Nordsmåland³. Selv om man helt vil underkende riddarhusstamtavlen, bliver der foruden våbenligheden tilbage, at Bo Andersson og hans efterkommere var knyttet til herregården Hov i Västergötland, altså ikke langt fra det Nordhalland, hvor A. B. hørte hjemme. Alt i alt er det da sandsynligst, at en oprindelig fra grænseegnene mellem Halland og Västergötland udgået slægt med oksehovedet som våbenmærke har delt sig i to grene, en i hvert landskab.

Om A. B.s fader vides med sikkerhed kun, at han må have heddet Broder. P. v. Möller⁴ antog ham for identisk med den i

¹ Danske eksempler, se Danmarks Adels Aarb. XVIII (1901), 407—09, jfr. LX (1943) B, 87; XXIV (1907), 349; III (1886), 52, jfr. VII (1890), 259. For Sveriges vedkommende må navnlig anføres de ikke få slægter, der som våbenmærke forer en sparre over et blad, behandlet af G. Djurklou i en metodisk værdifuld afhandling i Sv. hist. tidskr. XI (1891), 137—84.

² Perg. i Uppsala univ. bibl. 1423, jfr. K. H. Karlsson i Sv. personhist. tidskr. IX (1909), 17.

³ Sv. Dipl. III, nr. 2761.

⁴ S. 101.

Halland bosatte Broder Simonsson, der i riddarhusgenealogierne opføres som stamfader for slægten Leijonhufvud¹. Dette sidste træk synes i sig selv ikke nogen god grund til også at gøre ham til stamfader for en helt anden slægt med et ganske andet våben. Tilknytningen til Halland ca. 1350 er derimod et indicium, men heller ikke mere. Ganske mærkeligt er det, at det ikke meget gængse fornavn Abraham jævnligt forekommer i Leijonhufvudslægten, påviseligt dog først fra midten af 15. årh. Ud over blotte gisninger vil det dog næppe være muligt at nå, og spørgsmålet har ringe interesse, da vi i alle tilfælde så godt som intet ved om Broder Simonsson². Kun to ting synes nogenlunde rimeligt at kunne antages om A. B.s forældre: de er formodentlig døde forholdsvis tidligt, eftersom vi intet hører om dem i hans manddomstid, og de synes at have været ganske velstående, da sønnen straks ved sin første fremtræden viser sig i besiddelse af betydelig kontant kapital³.

Eldre genealoger⁴ tillægger A. B. en broder af navnet Svend. Påstanden herom er rimeligvis rigtig. Kort efter A. B.s død beskikkede dronning Margrethe to mænd til at sørge for, at hans datter og svigersøn fik den dem tilkommende del af dødsboets iøsøre. I den et halvt hundrede år senere kildere, som fortæller derom, navngives disse to mænd som »her brodher swenssons fadher oc eric pedherssons fadher«. Broder Svendsen, som var en af Engelbrechts underanførere og efter strid med Karl Knutsson henrettedes 1436, er en forholdsvis velkendt skikkelse⁵.

¹ Jfr. G. Anrep: Svenska adelns ättertaflor II (1861), 635 f. Hos Elgenstierna (IV, 545) er de ældste, usikre led udeladt.

² En hos Suhm (Script. rer. dan. V (1783), 497) bevaret tradition. hvorefter A. B. på mødrene side skulle stamme fra Folkungeætten, må betegnes som aldeles grundløs.

³ Jfr. s. 56 f.

⁴ Johannes Messenius: Theatrum nobilitatis Svecanæ (1616) 66. Klevenfeldt: Nobilitas Danica ex sigillis (RA.s håndskriftsamling). Teorien er tiltrådt af Thiset se Danmarks Adels Aarb. I (1884), 38.

⁵ Saml. utg. af Sv. Fornskr.-Sällskapet CXXXIV (1908), 56.

⁶ Jfr. Dansk Biogr. Leks. I (1933), 585 f.

Vi ved også med sikkerhed, hvad hans fader hed. I et brev af 21. jan. 1468¹ meddeler nemlig Åge Axelsen (Thott) Halmstad landsting, at Broder Svendsen i sin tid havde modtaget arv efter Knud Ribbing, og »alle the gotzer Hr Knud Rybbing haffde i Hallandh . . ., thennom købte jegh af Her Bror Swensßes Fader Swen Torß, gudh alle theris siel nade«. Heraf erfarer vi altså, at Broder Svendsens fader hed Svend Thoresen eller Thordsen og overlevede sin søn. Denne mand kender man imidlertid fra 14—15 andre breve, af hvilke det ældste er fra 1400², det yngste, hvoraf dog ikke utvetydigt fremgår, om han da endnu var i live, fra 1441³. Vi kender endvidere hans segl⁴, hvori oksehovedet ses, med omskriften Swen Thordsen. I 1400 har han medbeseglet et af A. B.s adkomstbreve⁵, 1407 et vigtigt skøde fra denne til hans stiftsøn Benkt Piik⁶. Delvis samtidig med Svend Thordsen optræder en person, som kalder sig Svend Baad; han forekommer tidligst 1394⁷ og senest i et udateret brev, der af indre grunde må henføres til ca. 1424⁸; han har anvendt to sigiller⁹, der begge viser oksehovedet med omskriften Swen Bodt, og som ikke blot har stor indbyrdes lighed, men også i enkeltheder ligner A. B.s segl meget påfaldende. 1407 og 1409 medbesegler han tre for sidstnævnte personligt meget vigtige breve, nemlig hans gavebrev til Lunds domkirke¹⁰, hans mageskifte med Vadstenaklosteret¹¹ og hans skifte med Hans Pode-

¹ Rep. II, nr. 2370. Orig. i RA.

² Sv. RA.s Perg. II (1868), nr. 3137.

³ Dipl. dioec. Lundensis III (1900), 220.

⁴ A. Thiset: Danske adelige Sigiller fra det 15. 16. og 17. Aarh. (1898), nr. C, XLIX 3.

⁵ Sv. RA.s Perg. II (1868), nr. 3137.

⁶ Sv. Dipl. I, nr. 809.

⁷ Sv. RA.s Perg. II (1868), nr. 2706.

⁸ Rep. I udaterede breve, nr. 581.

⁹ A. Thiset: Danske adelige Sigiller fra det 15. 16. og 17. Aarh. (1898), nr. C XLIX, 1—2.

¹⁰ Sv. Dipl. I, nr. 826.

¹¹ Ibidem II, nr. 1091.

busk¹. Det vil ses, at der både for Svend Baads og for Svend Thordsens vedkommende foreligger indicier for et nært slægtskabsforhold til A. B. Endvidere viser begge sig i en række breve knyttet til Sven Sture², og begge har haft godsbesiddelser i Västergötland³. Endelig lader det sig næppe bortforklare som en tilfældighed, at Svend Baad og Svend Thordsen, skønt øjensynligt tilhørende samme snævre slægtskreds, dog aldrig forekommer jævnsides hverandre i samme brev⁴. Svend Baad og Svend Thordsen må da være samme person. At denne (der i det følgende benævnes Svend Baad) var i nær slægt med A. B., derom vidner samstemmende seglenes og dokumentteksternes ovennævnte vidnesbyrd; for antagelsen af, at de var brødre, taler yderligere den omstændighed, at en variant af beretningen om de to eksekutorer 1410⁵ angiver som deres navne »Sven brodersson och peder erichxson«; dette må i hvert fald betyde, at man allerede ved det pågældende håndskrifts affattelsestid, ca. 1475, var af den opfattelse, at Broder Svendsen var en brodersøn af A. B.; dette bestyrkes jo også af Broder Svendsens fornavn. Tilbage står den vanskelighed, der ligger i, at to brødre således skulle have ført forskelligt patronymikon; den kan tænkes løst ved, at de har været halvbrødre med fælles moder; da de fører samme våben, må man ganske vist i så fald slutte, at de begge har taget dette efter moderen, hvad der ingenlunde

¹ Rep. I, nr. 5049.

² Svend Baad: Sverges traktater II (1883) 592; Sv. RA.s Perg. II (1868), nr. 3064; Danske Mag. 2. r. V (1827), 8; Sv. Dipl. I, nr. 650—51; II, nr. 1091; III, nr. 2298. Jfr. s. 53, note 5. Svend Thordsen: Sv. Dipl. III, nr. 2150—52.

³ Svend Baad: Sv. Dipl. II, nr. 926, 1056. RA., Privatark., Svend Båd? 1122, uden dag. Svend Thordsen: Rep. I, nr. 7320.

⁴ Således end ikke i Erik af Pommerns store bekræftelsesbrev 1401 på Margrethes gaver til kirken, tr. Danske Mag. 2. r. V (1827), 2—8, hvor man dog ellers — henimod slutningen — finder hele den daværende hallandske adel opregnet.

⁵ Saml. utg. af Sv. Fornskr.-Sällskapet CXXXIV (1908), 67; udgiveren har — noget vilkårligt — rettet til [d. e. thoresson].

ville være uden sidestykke¹; derimod bliver i så fald Broder Svendsens fornavn umotiveret. Måske kunne man også tænke sig, at Svend, der synes at have været betydeligt yngre end A., har taget sit patronymikon efter en stiftader. Under alle omstændigheder afgiver denne navneforskel ikke grundlag nok for at afvise en tradition, der kan spores tilbage til det 15. årh., og som i andre henseender har al sandsynlighed for sig. Men må man således regne med, at Svend Baad var en broder til A. B., må førstnævntes hele nationale, sociale og politiske milieu i nogen grad tages i betragtning til belysning af broderens udgangsmilieu; bl. a. må hans øjensynlige tilknytning til Västergötland bestyrke formodningen om, at slægten efter sin oprindelse var fuldt så meget svensk som dansk.

En tredje broder var uden tvivl Esbjørn Baad, der tidligst forekommer 1394, da han medbeseglede et pantebrev fra Sven Sture til Svend Baad². Derefter nævnes han 1398, 1400 og 1401³, stadig i nær forbindelse med de samme to personer. Hans segl viser udpræget detaillighed med brødrenes⁴. Sidste gang forekommer han febr. 1403, da han sammen med Svend Baad medbesegler et skøde til A. B.⁵. Han må antages at være død snart efter⁶.

Nær i slægt med A. B. var også brødrene Arvid og Peder Stensson. Slægtskabet — men ikke dets grad — fremgår af hr. A.s nedenfor⁷ omtalte gavebrev til klostret i Nydala. Arvid

¹ Jfr. G. Djurklou i Sv. hist. tidskr. XI (1891), 146.

² Sv. RA.s Perg. II (1868), nr. 2706.

³ Sverges traktater II (1883), 592—95; Sv. RA.s Perg. II (1868) nr. 3064, 3080; Danske Mag. 2. r. V, 8.

⁴ Se eksemplaret under det i Sverges traktater trykte brev (orig. i RA).

⁵ Sv. Dipl. I, nr. 288.

⁶ Danmarks Adels Aarb. I (1884), 38. En fjerde broder, Peder Brodersen, som opføres på Thisets stamtavle, har ikke tilstrækkelig hjemmel i kilderne. Thiset støtter sig på det gamle adelsleksikon, som atter bygger på Hamsforts *Collectanea ad Historiam Nobilitatis Danicae* (Kgl. Bibl., *Additamenta 4te*), fol. 3. Her findes kun navnet Petrus Brodersen og en våbentegning, der viser et sort oksehoved på solv.

⁷ S. 98.

Stensson, der nævnes tidligst 1392¹ og må være død 1402—03², og hvis segl viser oksehovedet³, dog i en fra de ovennævnte brødrers ret afvigende skikkelse, havde sit jordegods i Småland, navnlig i Värnamo og tilgrænsende sogne (Östbo herred). Om hans broder Peder, der kun overlevede ham få år, siges det 1413, at hans efterladte gods lå dels i Halland, dels i Sverige⁴.

Hvad der kan oplyses om A. B.s slægtninge, bekræfter således helt igennem, hvad også de usikre overleveringer om hans afstamning går ud på, nemlig at hans slægt hørte hjemme i grænseområdet mellem Nordhalland, Västergötland og Småland og altså var omtrent lige så meget svensk som dansk. Samme indtryk giver hans nedenfor nærmere omtalte forbindelser med mænd som Niels Svarteskåning, Sven Sture og Knud Ribbing. Den kreds, han tilhørte, var en typisk grænseadel.

A. B. selv viser sig ved sin første fremtræden i brevmaterialet knyttet til netop de samme egne. Tidligst nævnes han — med titulaturen »ærlig mand« — i et brev af 27. dec. 1380⁵, der tillægger ham gods i Varberg fogedi som pant. Langt interessantere er dog det næste brev i rækken, morgengavebrevet af 25. nov. 1382⁶.

Her er A. B. selv brevudstederen, og dets indhold er, at han skænker sin hustru »Margarete Pædersdatter« »ad dona sponsalia dicta brutghaue vel morghenghaue« de 211 mark rent sølv, for hvilke en del af slottet »Konghensbacke« (Kungsbacka) er sat ham i pant af dronning Margrethe, og dertil de 80 mark, for hvilke Sten Lalesen har pantsat ham sit gods i Faurås herred.

¹ Sv. RA.s Perg. II (1868), nr. 2635.

² Han levede endnu 23. aug. 1402, se Sv. Dipl. I, nr. 220. Da han sandsynligvis var foged på Trolleborg til sin død (se s. 70) og en anden nævnes i denne stilling 3. juni 1403 (Sv. Dipl. I, nr. 337), må han antages død i mellemtiden.

³ RA., D. 14, Sverige. 1398 10 okt.

⁴ Sv. Dipl. II, nr. 1672.

⁵ Rep. I, nr. 3307. Når v. Möller (88, jfr. 372) angiver, at A. B. tidligst forekommer allerede 1370, beror det på forveksling med en svensk væbner Abraham Andresson, se perg. i Uppsala univ. bibl. 1370 3. febr.

⁶ Rep. I, nr. 3369.

Brevet er medbeseglet af Nicolaus kaldet »Swarthe Schonyng«, af præsten i Fjärås, hr. Knud, og af Sven Væmedesøn.

I al sin knaphed kaster denne brevttekst et klart lys over sin ophavsmand. Allerede ved sin art er brevet mærkværdigt. Udstedelsen af morgengavebrev var nemlig noget temmelig sjældent i senmiddelalderens Danmark¹, i Sverige derimod en gammel hævdvunden skik, med hjemmel i landskabslovene. 1345 havde der ved en kongelig forordning måttet sættes skranker for misbrug². A. B. har altså i dette stykke fulgt svensk sædvane. Mod Danmark peger derimod gennemgående formerne af de nordiske ord, der er indflettet i den latinske tekst; hvis disse, som det i dette tilfælde er nærliggende at antage, kan henføres til brevudstederen selv, tyder navneformer som »Margarete« og især »Konghensbacke« afgjort på, at dansk har været hans modersmål. Det er en efter datidens forhold anselig pengesum, den unge adelsmand kan disponere over; hvor han har fået sin kapital fra, får vi ikke at vide, men karakteristisk er, som vi skal se, allerede her anbringelsen som udlån mod pant i fast ejendom. At A. B. giftede sig 24. nov. 1382, kan med fuld sikkerhed sluttes af brevet, og heller ikke om stedet for brylluppet kan der være synderlig tvivl; præsten i Fjärås havde næppe nydt den ære at komme til at besegle, med mindre det var ham, der havde forrettet vielsen, og formodningen herom styrkes ved, at A. B.s stiftsøn ved skiftet med stiftfaderen 1407³ fik udlagt herregården Rossared, som ligger i sognet, og som sikkert har været i hans moders besiddelse; der er brylluppet utvivlsomt blevet fejret.

Hvem A. B.s første hustru var, derom får vi fyldig besked

¹ Et andet morgengavebrev fra Halland (1345) er trykt i *Diplomatarium Suecanum V* (1865), nr. 3948, et fra Ingelstad herred i Skåne (1396) i *Rep. I*, nr. 4054; udover disse to, der begge hidrorer fra grænselandskaberne, kender forf. intet eksempel fra det 14. århundredes Danmark. Se i øvrigt Stig Juul: *Fællig og hovedlod* (1940), 193—96.

² Forordningen 1345: *Diplomatarium Suecanum V* (1865), 479; jfr. T. Wennström: *Lagspråk och lagtexter* (1946), 337. Eksempler: *Diplomatarium Suecanum IV* (1853—56), 819, og *V* (1865), 811 (registrene, *crastina donatio*).

³ *Sv. Dipl. I*, nr. 807—08.

i en beretning fra ca. 1461. Det hedder heri: »Fru birgitta her abramz dotthir modher heeth fru meritha oc var een mykit riik quinna pa iordha goz thy hon hade en fadher som heeth per dudde oc var hennis faders oc modhers enga barn oc hörde honum til mesth delin alla the goz som her abram atthe j syn-dhirbo vāsbo oc ösboo oc annarstadis j smalandhin, oc hade thān samo fru meritha til foren for ān hon lik her abram en ryd-der som heeth her suen piik oc ärfide hon mykit goz eptir honum oc hans barn oc theslíkis hennis morghengaffuir«¹.

Om største delen af A. B.s senere smålandske godsbesiddelser virkelig stammede fra dette hans første ægteskab, er dog noget tvivlsomt². Bortset herfra stemmer imidlertid beretningens op-givelser ret godt med brevmaterialet. Peder Dudde er os bekendt fra to breve, begge fra året 1344. Af det ene fremgår, at han da boede i Pjeteryd sogn og havde skænket gods til sognekirken, hvorfor der her skulle holdes månedlig sjælemesse for ham og hans forældre³. Det andet er et mageskiftebrev, hvorved han mod gods i »Frendatorp« erhverver gods i Foglanäs⁴, hvor han fra da af antages at have boet⁵. Foglanäs ligger i Göteryd sogn, nabo-sognet til Pjeteryd, og begge sogne hører til Sunnerbo herred i det sydlige Småland, hvor Peder Dudde altså i hvert fald hørte hjemme. Nogen bekræftelse af påstanden om hans om-fattende godsbesiddelser giver de to breve ikke, snarest tvært-imod. Heller ikke lader hans dødsår sig konstatere. Datteren Märta har sandsynligvis været en del ældre end A. B., eftersom hun allerede 1363 var gift⁶. Hendes første mand hed Ebbe Piik⁷,

¹ Saml. utg. af Sv. Fornskr.-Sällskapet CXXXIV (1908), 26. Jfr. nedenfor, navnlig s. 119 f.

² Jfr. s. 80.

³ Diplomatarium Suecanum V (1865), nr. 3791.

⁴ Ibidem, nr. 3814.

⁵ Se Gotthard Virdestams lille afhandling om Peder Dudde i Hyltén Cavallius-Föreningens årsbok 1927, 85—97.

⁶ Perg. (mageskifte) i Uppsala univ. bibl. 1363 7. april.

⁷ Om dennes slægt se K. H. Karlsson i Sv. personhist. tidskr. XI (1909), 16—22; endvidere Danmarks Adels Aarb. XXV (1908), 350—53, og XXVIII (1911), 584, samt Kr. Erslev i Personalhist. Tidsskr. III (1882), 23—24.

der nævnes tidligst 1351¹ og levede endnu 1378². Året før medbeseglede han som dansk ridder kong Olufs håndfæstning³; han antages at have boet på Rossared, men ejede i øvrigt gods ikke blot i Småland og Västergötland, men også i midtvenske egne⁴. Af dette ægteskab fødtes, antagelig ca. 1370⁵, sønnen Bent Piik; denne nævnes som væbner 1392⁶, derimod som ridder 1401⁷; han boede 1403 på gården Harebjerg⁸ i Skåne (Torna herred), senere derimod vistnok på Rossared, som han overtog 1407⁹. Senest året før var hans moder, fru Märta, død¹⁰. Et kuriøst træk er, at hendes svoger, Svend Baad, ca. 1412 ægtede hendes sønnedatter, Bent Piiks datter Christina¹¹; i forbindelse med forskellige træk ved arveopgørelserne 1387 og 1407 tyder det på, at forholdet mellem slægterne Baad og Piik vedvarende var ret harmonisk.

Endnu eet kan sluttes af morgengavebrevet: at dronning Margrethe allerede før 1382 havde fattet så megen tillid til den unge A. B., at hun ikke havde haft betænkelighed ved at give ham pant i et kongeligt slot. Kungsbacka, der omtrent en menneskealder tidligere havde afløst det gamle Hunchals¹², hørte

¹ Sv. RA.s Perg. I (1866), nr. 28.

² Udvalg af danske Diplomer og Breve, ved C. Molbech og N. M. Petersen, (1858), 5.

³ Aarsberetn. fra det kgl. Geheimearch. II (1856—60), 25.

⁴ Sv. personhist. tidskr. XI (1909), 17, med henvisning til Sparres kopibog. Jfr. s. 82 og 124 f.

⁵ Jfr. s. 78. I Utters Collectanea (Sv. RA.), fol. 242, angives Bent Piik gift allerede 1379; men det her anførte brev har ikke kunnet genfindes og er sandsynligvis fejldateret.

⁶ Sv. RA.s Perg. II (1868), nr. 2603.

⁷ Sv. Dipl. I, nr. 89.

⁸ Ibidem I, nr. 387.

⁹ Ibidem I, nr. 807—09.

¹⁰ Hendes død er forudsætningen for arveopgørelsen febr. 1407, se ibidem I, nr. 807, og allerede inden denne synes A. B. at have giftet sig igen, jfr. s. 99.

¹¹ Hun nævnes som hans afdøde hustru nov. 1415, se Sv. Dipl. III, nr. 2152, jfr. ibidem II, nr. 1056 og 1629.

¹² C. G. Styffe: Skandinavien under unionstiden. 3. udg. (1911), 101 og 106.

vel ikke til rigets vigtigste fæstninger, men var dog ved sin beliggenhed nær Hallands nordgrænse heller ikke helt uden militær betydning. A. B. selv har formodentlig lagt mest vægt på, at det var sæde for administrationen af Fjäre herred.

Et andet og stærkere vidnesbyrd om, at A. B. tidligt har opnået dronningens gunst, har vi i et af Erik af Pommern 1397 udstedt brev¹. Heri kundgør kongen, at da han har erfaret, at hans frænde kong Oluf i sin tid havde undt og givet hr. A. B. »alt thet godz, Her Pæther Seuitzon Ribbing Riddare atæ i Danmark oc i Kynd, huilken som døthe rikesens fyende i Danmark, saa meken Ræt som han oc kronen hafthe i thetta fornepda oc i Togerop oc i Skellaghra i Nørrehalland²«, og da det er ham meddelt, at A. B.s adkomstbreve på dette gods er gået til grunde ved ildebrand, under han hr. A. al kronens ret i dette gods. Brevet er medbeseglet af dronning Margrethe.

Da det oprindelige gavebrev kun kendes fra referatet 1397, er det umuligt nøjagtigt at afgøre, når A. B. modtog denne betydelige gave. Sikkert er kun, at det skete inden for Olufs regeringstid 1375—87 — sandsynligvis dog i den sidste del deraf. Peder Ribbing, der for øvrigt tilhørte en af Hallands ældste og mest ansete slægter³, nævnes ganske vist allerede 1371 blandt kong Albrechts mænd⁴; men så sent som 1379, da han befandt sig på pilgrimsfærd i Rom, bortgav han testamentarisk de hallandske gårde Vapnö og Torstorp til Vadstenaklostret⁵, hvad han dog næppe havde kunnet gøre, hvis de da faktisk havde været i A. B.s besiddelse. På samme rejse, hvis mål var Palæstina, skal han være død⁶, og den antagelse, at inddragelsen af hans danske gods er sket ved efterretningen herom, styrkes ved den ejendommelige vending i brevet af 1397, at han »døde som rigens fjende«. Et andet middel til nærmere datering af

¹ Rep. I, nr. 4101.

² Citeret efter originalen i RA.

³ Jfr. Kr. Erslev i Personalhist. Tidsskr. III 21—23.

⁴ Sv. RA.s Perg. I (1866), nr. 987.

⁵ Ibidem, nr. 1418.

⁶ Elgenstierna VI, 287, med kildeangivelse.

Olufs gavebrev giver det træk, at det ifølge referatet 1397 også omfattede Peder Ribbings gods i Kind herred i Västergötland; dette lå nemlig til slottet Opensten¹, der var i Margrethes hænder i årene 1377—82², men gik over til Bo Jonsson inden påske 1384³; senere end 1383 kan dronningen derfor næppe have disponeret over gods i Kind. Det må altså antages, at A. B. har fået Peder Ribbings gods overdraget engang i begyndelsen af 1380'erne, omtrent samtidigt med andelen i Kungsbacka, formentlig som løn for tjenester, han på en eller anden måde havde ydet den danske regering.

Om arten af disse tjenester kan man måske få en forestilling ved at se, med hvilke mænd A. B. i denne periode knyttede forbindelse. Endnu er der langt mellem de breve, hvori han nævnes. Men vi ser ham dog i foråret 1387 optræde sammen med Jep Muus, begge som garanter for et pantebrev til Niels Svarteskåning⁴, og sidstnævnte medbesegler ved samme tid det første skifte med stif sønnen⁵ som fem år før morgengavebrevet⁶. Når henses til, at A. B. og Niels Svarteskåning senere hen atter og atter både politisk og privat nævnes side om side, tør man slutte, at de allerede fra begyndelsen af 80'erne var knyttet sammen i et venskab betinget af fælles interesser og tilbøjeligheder — måske også af slægtskab, selv om intet derom er overleveret. Niels Svarteskåning nævnes 1381 blandt de danske, hvem Hansestæderne beskyldte for sørøveri⁷, en kreds af mænd, hvis hele samfundsstilling sandsynliggør, at plyndringen af stædernes handelsskibe skete med Margrethes stiltiende samtykke. Ikke mindst støttes denne antagelse⁸ deraf, at dronningen samme år

¹ S. Welin i *Västergötlands fornminnesfören.s tidskr.* III, h. 5—6 (1913), 6.

² *Sverges traktater* II (1883), 462.

³ *Ibidem*; Bo Jonssons testamente påsken 1384, tr. af Johan Hadorph i *Alexandri Magni historia på svenska rijm* (1672), fol. Ddd.

⁴ *Rep.* I, nr. 3584, jfr. nr. 3604.

⁵ *Ibidem*, nr. 3586.

⁶ *Jfr.* s. 57.

⁷ *Hanserec.* II (1872), 290; III (1875), 127.

⁸ *Jfr.* Kr. Erslev: *Dronn. Margr.* (1882), 94 f.

forlenede Svarteskåning med en del forbrudt gods i Nørrehal-land¹; det er da meget nærliggende at tænke sig, at også bort-givelsen af Peder Ribbings gods var belønning for bedrifter til søs. Også Jep Muus, der tilhørte en meget ældre generation, havde et dårligt rygte syd for Ostersøen; i 1384, da han var høvedsmand på Lindholm i Skåne, havde Dronning Margrethe lovet Hansestæderne erstatning for de boder, han og hans tjenere havde nedbrudt², i 1389³ og måske allerede et par år før⁴ var han høvedsmand på Varberg, Hallands vigtigste slot, altså i besid-delse af en stilling, der gjorde hans gunst meget nyttig for en ung opadstræbende hallandsk adelsmand.

Straks ved begyndelsen til den store politiske krise, der skulle forene de tre nordiske riger under Margrethes styre, finder vi de tre venner forenet i fuld og fælles aktivitet. Nyt fodfæste på svensk grund vandt Margrethe, da den svenske adelsmand Algot Magnusson (af den ældre Stureæt), som havde været den nylig afdøde Bo Jonssons høvedsmand på Opensten og Öresten i Västergötland, 5. jan. 1388 lovede at holde disse borge til Margrethes hånd. Brevet herom⁵, som udfærdigedes på slottet Ekholm i nærheden af Trollhättan, var medbeseglet af syv mænd, nævnt i følgende orden, der sikkert giver udtryk for deres rækkefølge i alder og rang: »Jacob Mws, Swarte Skaning, Abram Brotherson, Swen Piigh, Sone Stwre ok Swen Stwre, brothræ, ok Magnus Gyltæ«. Også af de sidst nævnte er et par stykker os allerede velkendte. Brevet vidner utvetydigt om, hvor stor fordel Margrethe i sin svenske intrigepolitik vidste at drage af sine forbindelser inden for den hallandske grænseadel. Afgø-rende for unionens oprettelse blev dog først den bekendte over-enskomst på Dalaborg ved Vänern 22. marts 1388, hvorved de ledende svenske rigsråder valgte dronning Margrethe til Sveriges fuldmægtige frue og husbonde og tilstod hende vidtgående be-

¹ Dipl. Norveg. VIII (1874), nr. 206.

² Hanserec. II (1872), 336 og 345.

³ Rep. I, nr. 3683.

⁴ Således antaget af v. Möller (86) med støtte af Rep. I, nr. 3584.

⁵ Sverges traktater II, 462 f.

føjelser. Mødet på Dalaborg kendes fra to aktstykker, svenskerens valgbrev¹ og dronningens genbrev²; det sidstnævnte har ingen medbeseglere, og de danske underhandlers navne er os derfor ubekendte; sandsynligheden taler dog for, at det i det mindste delvis har været de samme mænd, som formidlede aftalen på Ekholm.

Mens man således nok tør tilskrive Jep Muus og hans to venner en betydelig indflydelse på den diplomatiske forberedelse af unionen, er deres andel i det påfølgende vinterfelttog³ 1388—89 kun helt klar for Niels Svarteskånings vedkommende. Han ledede belejringen af Axevalla⁴, Västergötlands vigtigste borg, og efter dens overgivelse blev han lensmand her. Jep Muus har som hovedsmand på Varberg næppe kunnet forlade denne fæstning. A. B.s navn savnes i de berettende hovedkilder; derimod nævnes det i nogle i øvrigt yderst dunkle latinske vers af kirkelig oprindelse. De lyder i den fyldigste version⁵:

Vis vi capta fuit Rex malus ecce ruit

Bella ruunt clausit Her Abram Wordbiergh ecce pax fit.

Hvad vel bør oversættes: Vold toges med Vold, således styrter den slette konge. Krigen bryder frem, hr. Abraham indeslutter Varberg og således bliver der fred.

Ingen forsker har hidtil kunnet få nogen fornuftig mening ud af disse formodentlig stærkt korrumpere linier, og det er næppe heller muligt at tolke dem helt tilfredsstillende, eftersom Varberg notorisk var en dansk fæstning længe før fredsbruddet

¹ Sverges Traktater II, 458—61, 464—68.

² Johan Hadorph: *Twå gamla swenske Rijn-Krönikor* II (1674), 51—54.

³ Se herom Kr. Erslev: *Dronn. Margr.* (1882), 161—68, og navnlig sammes grundlæggende afhandling i *Hist. Tidsskr.* 5. r. III (1881—82), 372—425, optr. i *Hist. Afhandl.* I (1937), 73—112.

⁴ Detmar, se Koppmanns udg. i *Die Chroniken der niedersächsischen Städte* II (1899), 21.

⁵ *Script. rer. suec.* I, 1 (1818), 232, som er en bedre udgave end *Script. rer. dan.* IV (1776), 621. En kortere version — *Bella ruunt clausit ut Abram Wordberg cito pax fit* — i *Registrum ville Malmoyghe*, facsimileudg. (1937), fol. 37 v., jfr. *Script. rer. dan.* VII (1792), 246.

og tilmed vitterligt dronning Margrethes opholdssted under slaget ved Åsle¹, så at der end ikke er mindste mulighed for den hypotese, at slottet en tid kan have været besat af Albrechts krigsfolk. Man har derfor i almindelighed helt set bort fra munkeversene. Dette er næppe forsvarligt; det drejer sig dog om en nogenlunde samtidig² kilde, hvis efterretninger på andre punkter kan kontrolleres og gennemgående er pålidelige. Man må derfor formentlig kunne fastslå, at A. B. har taget aktiv del i krigen og væsentlig bidraget til dens heldige udgang; hvordan véd vi derimod ikke.

At A. B. således både gennem diplomatisk og militær virksomhed har taget sin store del af arbejdet for unionens fuldbyrdelse, er en antagelse, som støttes ved andre kendsgerninger. I løbet af sommeren eller efteråret 1389 opnåede han ridderlaget; det må være sket mellem 24. juni³ og 24. nov.⁴ Samme ære tidedes også hans venner Jep Muus⁵ og Niels Svarteskåning; i hvert fald den sidstnævnte blev dog ridder noget tidligere. For dem alle tre var forfremmelsen til en højere rang sikkert belønningen for deres fortjenester i krigen med Mecklenburgerne. Desuden må A. B. ved denne tid have opnået den vigtige stilling som lensmand på Varberg.

¹ Kr. Erslev: Hist. Afhandl. I, 77 f. og 88 med kildehenvisninger.

² Udgaven i *Script. rer. succ.* bygger på en redaktion, som med en senere hånd er tilføjet i lovhåndskriftet B 69 4° i Det kgl. bibl. i Stockholm. Versene er her indført med typiske 15. århundredes minuskler, og det samme gælder den dog muligvis noget yngre tekst i *Registrum ville Malmøyghe*.

³ Sv. RA.s Perg. II (1868), nr. 2404, jfr. Rep. I, nr. 3584 og 3604.

⁴ *Ibidem*, nr. 3722.

⁵ Han var endnu væbner 26. jan. 1389 (*ibidem*, nr. 3683), men ridder 9. aug. s. å. (*ibidem*, nr. 3707).

⁶ Han nævnes som væbner 1. juni 1388 (*ibidem*, nr. 3647), men som ridder allerede 13. maj 1389 (Sv. RA.s Perg. II (1868), nr. 2398).

II. Slotshøvedsmanden på Varberg.

Nøjagtige data for A. B.s karriere som lensmand lader sig ikke fastslå.

Om Varberg slot, som var den vigtigste af hans forleninger, ved vi positivt, at Jep Muus var høvedsmand her endnu 26. jan. 1389, da han i et brev benævner sig »advocatus Wardbergh«¹. 27. okt. 1390 kalder han sig derimod »capitein« på Helsingborg², hvortil han altså var forflyttet. Da der ikke kendes nogen lensmand mellem ham og A. B., er det sandsynligvis rigtigt med P. v. Möller at slutte, at han har tiltrådt lenet 1389 eller 1390. At han i 1390'erne havde tilknytning til Varberg, fremgår af to breve, begge daterede til dette slot, det ene udstedt af A. B. og Bent Piik i et familieanliggende 14. febr. 1392³, det andet et skøde fra Sven Sture til hr. A. 2. juledag 1396⁴. Først 1407 nævnes han direkte som lensherre på Varberg⁵.

Men A. B.s indflydelse strakte sig ud over, hvad der fulgte af lensmandsposten på Varberg. I den bekendte Nyköpingreces sept. 1396, som vedtoges to måneder efter Erik af Pommerns valg til svensk konge og var en forløber for unionsaftalerne i Kalmar næste år⁶, læses følgende paragraf: »Item scal oc herre Abram Brodersson behalda Wærend oc Fynwid oc herre Skanung Mark oc Clawus Dowit oc Hanes Skytta oc Baat the hæredh, som the hawa, at these fornæmpde behalde thessen fornæmpda land oc hæredh til pant oc til læns, swa længe oc epter thy som wara frw drotningene breff wtwisar som the ther vppa hawa⁷«. Bestemmelsen må opfattes som en ren konfirmationsparagraf i anledning af kongevalget og således især som en forpligtelse for Erik. Den giver os sikker besked om, at dronning Margrethe før

¹ Rep. I, nr. 3683.

² Ibidem, nr. 3768.

³ Sv. RA.s Perg. II (1868), nr. 2603.

⁴ Ibidem, nr. 2836.

⁵ Sverges traktater II (1883), 626.

⁶ Jfr. herom Gottfrid Carlsson: Sveriges historia till våra dagar III, 1 (1941), 55—59.

⁷ Sverges traktater II, 660.

1396 havde givet A. B. brev på Varend og Finnvid. Rimeligvis var det sket mindst to år tidligere¹.

Til disse landskaber og Nordhalland har A. B. inden århundredets udgang sandsynligvis kunnet føje Sønderhalland og Kind herred i Västergötland. Beviserne er dog her mindre sikre. I en svensk annaloptegnelse om A. B.s død siges det, at han havde været »capitaneus octo castrorum, quatuor in Suecia videlicet Trullaborgh, Pikzborgh, Opensteen Örsten cum tota Vexionensi dyocesi et quatuor in Hallandia videlicet Lagaholm, Vaardberg Falkenberg et Cununxbakka²«. Helt pålidelig er denne liste ikke; Öresten med Mark herred havde Niels Svarteskåning, som det fremgår af Nyköpingrecessen, 1396 og fremdeles 1410. Trolleborg og Piksborg lå i Finnvid³ og har således hjemmel i Nyköpingrecessen, og Kungsbacka kendes fra morgengavebrevet; det var ligesom Falkenberg en borg af anden rang, som det ikke undrer at finde forenet med det nærliggende hovedslot Varberg. Også de to resterende borge, Laholm og Opensten opføres sandsynligvis med rette på fortegnelsen. På Laholm, Sydhallands vigtigste slot, nævnes Maj 1399⁴ som foged en Peder Nielsen, der med rimelighed kan identificeres med den væbner af samme navn, der få år senere notorisk var hr. A.s betroede mand. Om Opensten vides, at A. B. dér fejrede sin datters andet bryllup; kilden er et beediget tingsvidne fra 1462⁵, altså fortræffelig; tidspunktet angives vel ikke direkte, men må være 16. jan. 1407⁶. Hertil kan som bevissteder føjes et på Opensten dateret skøde til hr. A. juni 1397⁷ samt et brev af 1408, hvorved Abjörn Sture som vederlag for en bøde pantsætter A. B. en gård i Kind herred,

¹ Som af Härenstam (Finnveden under medeltiden (1946) 72 f.) bemærket forekommer Esbjörn Båd på lenslottet Trollaborg allerede febr. 1394 (Sv. RA.s Perg. II (1868), nr. 2706), rimeligvis som broderens foged.

² Script. rer. suec. III, 1 (1871), 24.

³ Jfr. s. 68—70.

⁴ Molbech & Petersen, opus cit., 78.

⁵ Saml. utg. af Sv. Fornskr.-Sällskapet CXXXIV (1908), 38. jfr. 69.

⁶ Se s. 99.

⁷ Sv. RA.s Perg. II (1868), nr. 2878.

som lå til Opensten¹. Da Kind i modsætning til naboherredet Mark ikke nævnes i Nyköpingrecessen, er det sandsynligst, at hr. A. først efter 1396 har overtaget dette herred.

Halland, Varend og Finnvid med Kind herred forblev til A. B.s død den faste kærne i hans lensområde; hvad det i hans sidste tiår lykkedes ham at føje til, beholdt han kun kort. Fuld forståelse af hans position i sin samtid forudsætter derfor klar indsigt i disse landsdeles geografiske forhold. Hvad Halland er, tør forudsættes bekendt; Finnvid og Varend vil derimod for de fleste danske være mere vage begreber. Det ældgamle navn Finnvid omfatter tre af Smålands vestligste herreder, Östbo, Västbo og Sunnerbo²; af disse grænser de to sidstnævnte op til Hallands fire sydligste herreder, og alle tre var de nøje geografisk forbundne med dette landskab ved de store hallandske åer; fra nord til syd gennemstrømmes Västbo herred af Nissan, der har sit udløb ved Halmstad, Östbo og Sunnerbo herreder af Lagan, hvorefter Laholm har navn. De nordligste fire herreder af Halland grænser derimod hverken til Finnvid eller i det hele til Småland; indskudt mellem dette landskab og Nordhalland ligger den sydligste flig af Västergötland, bestående af herrederne Mark og Kind, hvoraf som omtalt A. B. havde det sidstnævnte, hans gode ven Niels Svarteskåning det andet. Varend er det sydligst beliggende af de »lande«, der efterhånden voksede sammen til Småland; det er identisk med Växjö stift og med det nuværende Kronobergs län med fradrag af Sunnerbo herred; det omfatter fem herreder, nemlig Allbo, Kinnevald, Norrvidinge, Konga og Uppvidinge. Landskabets kærne er oldtidsbygden i det nordlige Kinnevalds herred, vest for Växjö, gennem Mörrumåen forbundet med Bleking, hvormed også andre åløb muliggjorde en for kulturudviklingen afgørende samfærdsel³.

Det landområde, A. B. således havde at bestyre, udgjorde i

¹ Sv. Dipl. II, nr. 994.

² Jfr. Otto v. Friesen i *Meddelanden från Norra Smålands Fornminnes-Förening VIII* (1926), 5.

³ Se herom A. Vejdes fortrinlige afhandling *Borger och samfärdsleder i medeltidens Varend*, i *Hyltén Cavallius-Föreningens årsbok 1925*, 146—70.

sin helhed et mægtigt areal. Halland er 4921 km², Vårend 7088, Finnvid 6690, Kind herred endelig 2207; tilsammen 20 906 km², svarende til henved halvdelen af det nuværende Danmark. Befolkningstallet er det meget vanskeligt at vurdere; går man ud fra Velschows af nyere forskning bekræftede beregning af Hallands befolkning 1232 til 32 000 og regner med nogen tilbagegang, kan man måske sætte tallet for dette landskab til ca. 25 000; for Vårend skulle man efter A. Vejdes undersøgelser kunne regne med ca. 15 000, for det samlede område med al mulig reservation måske med ca. 50—60 000, svarende omtrent til, hvad Sunnerbo og Östbo herreder alene havde i 1935. Vist er det, at det drejede sig om tyndt befolkede, for største delen skovfyldte distrikter med få og slette veje, ofte nok kun farbare om vinteren. Selv bortset herfra er det indlysende, at en blot nogenlunde effektiv kontrol med så udstrakte len kun har været mulig i kraft af et højt anstrengende rejseliv, og da brevmaterialets mangfoldige dateringssteder bekræfter, at A. B. faktisk normalt befandt sig på rundrejse i sine len, tør vi uden videre slutte, at han har haft et godt helbred og været en trænet rytter.

Udgangspunkt og endemål for disse stadige rejser var uden tvivl Varberg, hovedslottet i Halland, dette landskab, der efter areal vel næppe udgjorde en fjerdedel af hele området, men befolkningsmæssigt og militært vejede des tungere. På Varberg har han haft sit egentlige hjem; det fremgår af, hvad der skete efter hans død¹, og støttes af brevene af 1392 og 1396. På de andre slotte har fogeder måttet varetage hans interesser. Et par af dem kender vi lidt til. Den mest betroede var Peder Nielsen. 1399 var han som nævnt² foged på Laholm, men 1403—07 nævnes han oftere³ som foged på Piksborg, et slot, der lå på en holm i den sydlige del af den store sø Bolmen, og som utvivlsomt var det vigtigste forvaltningscentrum for Finnvid. 1407—08 forekommer han tre gange⁴ med titel af herredshøvding i Sun-

¹ Jfr. s. 119 f.

² S. 66.

³ Sv. Dipl. I, nr. 337, 400, 600, 814, 892.

⁴ Ibidem, I nr. 799, 840; II, nr. 986.

nerbo. Mere overraskende er det, at han febr. 1408 en enkelt gang¹ kaldes foged i Varend, et landskab, hvorfra i øvrigt intet lensslot fra datiden er bekendt. Han forekommer endnu så sent som 1411², altså efter A. B.s død, som foged på Piksborg, der således gennem mindst otte år har været hans hjemsted. Han var i live endnu 1. aug. 1424³, men året efter (25. juli) skænkede hans enke gods til Nydalaklosteret for hans sjæls frelse⁴. Hun hed Märta Abramsdotter og var uden tvivl en uægte datter af A. B. Det var sikkert ikke mindst dette ægteskab, der gjorde Peder Nielsen til en velstående mand. Hans vigtigste godsbesiddelse var hovedgården Skedala⁵ i Halland. At denne ligefrem, som af nogle forskere antaget⁶, skulle have været hustruens medgift, fremgår ikke af det bevarede brevmateriale⁷. Strategisk større betydning end Piksborg havde ved sin beliggenhed nær den gamle hovedvej mellem Varend og Finnvid et andet slot i sidstnævnte landskab, nemlig Trolleborg i Östbo herred; her synes A. B. at have benyttet skiftende fogeder; i det mindste forekommer

¹ Sv. Dipl. II, nr. 934.

² Ibidem II, nr. 1482.

³ Rep. I, nr. 6133.

⁴ Perg. i Sv. RA.

⁵ At den i brevet af 1425, 25. juli, som afdød omtalte »pætther nielissen aff skedhadal« er identisk med fogeden på Piksborg, er overbevisende godtgjort af Härenstam (opus cit. 336 f., note 59). Det af samme 338 f. omtalte, som Rep. II, nr. 2044, publicerede skøde af 25. marts 1456 er i nærværende sammenhæng af stor vægt. Ved dette bortsælger nemlig ægteparrets datter Johanne Skedala og meget andet gods til Karl Knutssons datter fru Christina og hendes mand Erik Eriksson, hvem hun betegner som sine »neste frencker«. Dette udtryk bestyrker i høj grad den umiddelbart sandsynlige antagelse, at Märta Abramsdotter var A. B.s datter; i så fald var nemlig fru Christina en datter af fru Johannes kusine. At fru Märta ikke var en legitim datter, fremgår af, at hun ikke nævnes blandt de officielle arvinger 1410, jfr. Saml. utg. af Sv. Fornskr.-Sällskapet CXXXIV (1908), 56.

⁶ v. Möller, opus cit. 100; Härenstam, opus cit. 337.

⁷ At et skøde til A. B. 2. april 1409 (Sv. Dipl. II, nr. 1052) er udfærdiget på Skedala, beviser intet. Et brev af 1425 (Rep. I, nr. 6201) viser, at først Peder Nielsens svigersøn Broder By ved køb frigjorde sig for en medejer. Under hensyn til denne usikkerhed er Skedala ikke medtaget i oversigten over A. B.s jordegods (bilag II).

på Trolleborg 1394 broderen Esbjørn¹, året efter en fra ovennævnte forskellig Peder Nielsen, der udtrykkeligt betegnes som foged², 1398 endelig A. B.s slægtning Arvid Stensson³, som også vides for hans regning at have købt gods i Östbo herred⁴. Han døde få år efter, og hvem der afløste ham, er ukendt. A. B.s foged på Opensten hed vistnok Niels Petterson⁵.

Ikke eet af forleningsbrevene på A. B.s mange slotte er bevaret. Fra kundskab om de økonomiske vilkår for hans embedsstilling er vi altså afskåret, og materialet er i det hele så fattigt, at en skildring af hans forpligtelser og beføjelser væsentlig måtte bygges på analogier. Det er sandsynligt, at han i sin daglige praksis har været ret uafhængig af centralstyrelsen, og at hans evne til kontrol over det vældige distrikt har været begrænset; men positivt belyse det med eksempler kan vi ikke. Til de beskyldninger for magtmisbrug, der rettedes mod ham, kommer vi senere tilbage.

Eet er sikkert: hele A. B.s lille lensrige byggede på den nordiske union som nødvendig forudsætning. Dens bevarelse må have været ham en livssag, og han har også troet derpå; ellers havde han næppe samlet sig så meget jordegods ligeligt fordelt på begge sider af de gamle grænser. Til en vis grad faldt hans interesser sammen med befolkningens. I middelalderen var vandveje næsten altid at foretrække for landveje; og specielt i Sydsverige var de store ådales tilfrosne »vinterveje« langt de vigtigste forbindelseslinier. For så vidt der i de afsides smålandske skovbygder overhovedet kunne blive tale om handel, måtte den

¹ Jfr. s. 66, note 1.

² Sv. RA.s Perg. II (1868), nr. 2775.

³ Ibidem II, nr. 2905.

⁴ Jfr. s. 92.

⁵ Sv. Dipl. II nr. 1555, 1782; S. Welin, opus cit. (s. 61, note 1), 14 f. — När v. Möller, opus cit. 95, gør den Peder Eriksson, der var med til at administrere A. B.s efterladte løsore (s. 52) til slotsfoged på Varberg og henfører ham til slægten Urup, må det bero på forveksling med en langt senere person af samme navn, jfr. Danmarks Adels Aarb. XLIX (1932), B, 175, og Thisets saml. (RA.) I, Urup; kilden (Saml. utg. af Sv. Fornskr.-Sällskapet CXXXIV 56 og 67) har intet derom.

derfor komme til at forbinde dem med købstæderne ved åmundingerne, og disse lå så godt som alle i de gamle danske grænselande; politisk forståelse mellem Danmark og Sverige blev på den måde et hovedvilkår for skovrydningen og unionen et stort gode for smålændingene. Klarest er dette forhold belyst for Värends vedkommende¹. Nyere forskere er enige om, at der her i senmiddelalderen foregik en usædvanlig stærk befolkningstilvækst, hvis økonomiske årsager man har søgt dels i en tiltagende udvinding af jernmalm², dels i stærkt forøget kvægavl med eksport for øje. For stuedrifterne var »vintervejene« — især Mörumåen, der munder ud noget vest for Karlshamn — ikke tilstrækkelige; dertil behøvedes veje, der kunne anvendes også om efteråret. En sådan senmiddelalderlig vej, tidligst omtalt 1452, er den, der den dag i dag fører fra Älmhult i Helgeådalen over Loshult, Stenbrohult og Skatelöf til Växjö; den skærer dristigt gennem ødemarkerne og må være anlagt med den bevidste hensigt at tilvejebringe en forbindelseslinie fra Skåne til Varend. Dette var mere en dansk end en svensk interesse, og man har derfor formodet³, at A. B. har givet støtte til dens anlæggelse. Det er en overordentlig plausibel hypotese, som stiller hans lensforvaltning i et nyt og fordelagtigere lys. Og der er ingen grund til at tvivle om, at Finnvid ganske som Varend i hans tid til gavn for næringslivet har fået sine forbindelser med kystens købstæder forstærket.

A. B. havde været med til at grundlægge unionen; til at bevare og befæste den bidrog han i første række ved sit lensstyre. Samme interesse måtte føre ham til også at gøre sig gældende i det politiske liv. Lejlighed hertil var ham heller ikke nægtet. Efter datidens statsretspraksis ville det være utænkeligt, at en lensmand i så betroet stilling som hr. A. ikke skulle være medlem af rigsrådet. Vi ved positivt, at han var det. Utvetydigt fremgår det ganske vist kun af et eneste brev, dronning Margrethes

¹ Vejde, opus cit.

² Jfr. Nils Ödeen: Studier i Smålands bebyggelseshistoria (1927), 470 f.

³ Vejde, opus cit., 163—65.

stadfæstelse af Hansestædernes privilegier 28. aug. 1398¹, som er medbeseglet af »vnser leuen ghetruwen ratgheueren van Dene-marken naghescreuen«, deriblandt A. B. Ved siden heraf har vi imidlertid bevaret en 10—15 andre breve, hvori han mere eller mindre tydeligt optræder som råd uden at kaldes det; og dette er kun ganske normalt. Det er for hele Margrethes tid meget vanskeligt, for ikke at sige umuligt, nøjagtigt at fastslå, hvem der på hvert enkelt tidspunkt var medlemmer af rådet; dette var ingen fast afgrænset institution, og medudstederne af traktater og andre vigtige statsakter udgør oftest en videre kreds, end rådet kan formodes at have omfattet. Det er dog rimeligst at antage, at A. B. ligesom flere andre af de mænd, der i brevet af 1398 udtrykkelig kaldes vore kære tro rådgivere af Danmark, er optaget i rådet 3—4 år før. Hans deltagelse i de vigtige forhandlinger på Lindholm slot² og i Helsingborg³ 1395, i Kalmar-mødet 1397⁴, beviser ganske vist ikke stort; her deltog mange andre end råderne. Et indicium er derimod det træk, at da nogle få danske stormænd i Helsingborg 1395 påtog sig skriftlig garanti for fyldestgørende besegling af den nylig afsluttede traktat⁵, er A. B. her nr. 4 i en række af 8, hvoraf i det mindste nr. 1, 3 og 7 forlængst var råder, mens resten i al fald senere blev det. Spørgsmålet om den nøjagtige dato for hans indtræden er dog af underordnet betydning; hovedsagen er, at vi ved, at han i 1398 var dansk rigsråd, og at vi fra 1395 til hans død finder ham som deltager i så godt som alle storpolitiske møder og beslutninger, så vidt vi nu kender dem. En fuldstændig liste over disse er unødvendig; til de allerede nævnte skal endnu kun føjes forliget mellem kronen og Roskildebispen 1397⁶, bekræftelsen af Margrethes gaver til kirken 1401⁷, rådserklæringen om den

¹ Lübeckisches Urkundenbuch IV (1873), 766 f.

² Sverges traktater II, 516.

³ Ibidem, 529, 545.

⁴ Ibidem, 560.

⁵ Hanserec. IV (1877), 297.

⁶ Kjøbenhavns Dipl. II (1874), 27.

⁷ Danske Mag. 2. r. V (1827), 7.

falske Oluf 1402¹ samt akten om Nordborgs overgivelse 1410². Da vi i de pågældende aktstykker kun møder hans navn, oftest blandt mange andre, kan selvfølgelig intet sluttes om hans politiske særstandpunkter. Nok så oplysende er det at lægge mærke til, ved hvilke lejligheder han *ikke* var med. Ikke mindst er det værd at notere, at skønt hans nærværelse ved det store møde i Kalmar sommeren 1397 klart fremgår af hans besegling af kroningsbrevet, har han hverken med navn eller segl tiltrådt det berømte unionsbrev af 20. juli, et træk, der i debatten om det navnkundige aktstykke taler mod Lauritz Weibulls anskuelse³, at det mindretal, der stod bag det, var en kreds af Margrethes nærmeste tilhængere, og for Erik Lönnroths hypotese⁴, at det er udtryk for en fra svenske oppositionelle kredse udgået reservation. De breve, der vidner om A. B.s deltagelse i politiske forhandlinger, følger hverandre tættest i årene 1395 til 1402; at de efter den tid bliver færre, beror snarest på, at stormændene nu i det hele sjældnere toges med på råd, men kan også skyldes, at snævrere godsejer- og lensmandsinteresser efterhånden stærkere beslaglagde hans opmærksomhed.

At A. B. ansås for medlem, ikke af det svenske, men af det danske rigsråd, fremgår utvetydigt af brevet 1398. Dermed stemmer ganske, at han i de fire til ham stilede pavebreve⁵ konsekvent betegnes som »miles Lundensis diocesis«. Samme opfattelse af hans nationalitet kan, om end mindre direkte, udlæses af hans plads i flere vigtige statsakters navnelister. I kroningsbrevet 1397 forekommer han således i rent danske omgivelser⁶, ligeså i det ene af brevene fra Helsingborg 1395⁷; i det andet nævnes danske og svenske stormænd skiftevis, og »Abram«, som han her alene

¹ Codex diplomaticus Prussicus, hrsg. v. Johs. Voigt, V (1857), 173; optrykt i Sv. Dipl. IV, nr. 2924.

² F. H. Jahn: Danmarks pol.-mil. Hist. (1835), 495.

³ Scandia III (1930), 216 f.

⁴ E. Lönnroth: Sverige och Kalmarunionen (1934), 59 f.

⁵ Jfr. s. 97.

⁶ Sverges traktater II, 560.

⁷ Ibidem, 529.

kaldes, indtager en danskers plads¹. Over for denne eksempelrække bliver det af mindre vægt, om end ganske kuriøst, at Lindholmtraktatens redaktør synes at have været mindre sikker på sagen; også i dette dokumentets afsluttende navnerække alternerer danske og svenske, men her afbrydes det regelbundne skifte af A. B.s navn, der er indskudt mellem et dansk og et svensk². I de vigtigste breves lange navnerækker bestemmes de danske stormænds indbyrdes rækkefølge af deres alder, fornemhed og anciennitet som råder, ikke af deres geografiske fordeling på de tre hovedlande, som snarere kan skelnes i breve, som fortrinsvis angår et enkelt af disse. Fuld klarhed og konsekvens kan dog ikke ventes. A. B., som dog uden mindste tvivl må regnes blandt de skånske råder, deltager således nov. 1397 i selskab med ellers overvejende sjællandske stormænd i den finansielle opgørelse mellem kronen og Roskilde kapitel³, han medbesegler omtrent samtidig Erik af Pommerns gavebrev til Frue kloster i samme by⁴, og i et mærkeligt brev fra 1407⁵ finder vi ham endog blandt sjællændere og jyder som deltager i et retterting i Slagelse og vidne til tinglysningen af et jysk skøde. Derimod ses han ikke at have været i Nørrejylland⁶ og overværede heller ikke de vigtige forhandlinger med kong Albrecht i Flensborg nov. 1405⁷. Specielt skånske rådsbreve fra perioden synes ikke bevaret.

Adskillige træk tyder — navnlig når de sammenstilles — på, at A. B. i sin samtid nød et vist ry som militær. Allerede i krigen med kong Albrecht 1389 har han, som vi har set⁸, sandsynligvis haft en vigtig kommando betroet. Senere anvendtes han også til søs; af en temmelig fjerntliggende kilde, et brev fra rådene i

¹ Sveriges traktater II, 545.

² Ibidem, 516.

³ Kjøbenhavns Dipl. II (1874), 27.

⁴ Molbech & Petersen, opus cit., 70.

⁵ Rep. I, nr. 4896.

⁶ Han var således ikke til stede på herredagen i Århus 1406, se Molbech & Petersen, opus cit., 221—24.

⁷ Sveriges traktater II, 613 f.

⁸ S. 63 f.

Lübeck og Hamburg juli 1400¹, erfarer vi, at dronning Margrethe i foråret samme år havde udsendt ham, »for at han med sine hjælpere skulle bidrage til at tilintetgøre Fetaljebødrene i Norge«. Det ligger da nær at se det som et led i samme kamp, når han kort forinden overraskende nok giver en gæsterolle som lensmand i Åbo. I afskrift er bevaret et brev af 11. jan. 1399, hvorved »Abram Brodherson riddare, høwitzman på Abo« gør vitterligt, at dronning Margrethe og kong Erik har undt bispen af Åbo indtægten af to navngivne sogne². Af brevet fremgår således, at hr. A. kort efter nytår 1399 var Margrethes hovedsmand på Åbo slot. Mere ved vi strengt taget ikke; men det er næppe for dristigt at kombinere dette faktum med disse års kamp mod fetaljebødrene. Slottet var i 1395 kommet i hænderne på den bekendte drost Bo Jonssons søn Knut Bosson, der var Margrethes fjende og støttede fetaljebødrene; men i et udateret brev³, hvis affattelsestid efter indholdet med sikkerhed kan bestemmes til tiden mellem 10. okt. 1398 og 20. april 1399 og snarest ligger nær nytår, oplyser dronningen, at hun nu atter har Åbo i sin magt. De to breves nære samtidighed kan ikke være tilfældig, men giver et godt grundlag for at antage, at det er A. B., der ved militærmagt eller gennem forhandling har bragt Finlands hovedslot tilbage i Margrethes hånd⁴ — ganske som samtidig eller kort forinden hans gamle politiske meningsfælle Niels Svarteskåning 10. okt. 1398 på kong Eriks vegne modtog overgivelsen af Vitalianernes hovedfæstning Faxeholm i Häl-

¹ Hansrec. IV (1877), 560.

² Sv. Dipl. II, nr. 1029, og Finlands Medeltidsurkunder, utg. genom R. Hausen, I (1910), nr. 1086. Brevets dato er i den foreliggende tekst lordagen efter hellig tre konger 1409; et C i romertallet er imidlertid tilføjet med senere hånd, og Styffe (Skandinavien under unionstiden, 3. udg. (1911), 411) har ud fra vort kendskab til A. B.s opholdssteder givet overbevisende grunde for dateringen til 1399.

³ Styffe: Bidrag til Skand. hist. II (1864), 58—60.

⁴ Formodningen herom er først fremsat af C. G. Styffe i 2. udg. af Skandinavien under unionstiden (1880), 330; den er tiltrådt af Holger Rosman (Bjärka-Säby I (1923), 290), afvist af J. V. Ruuth (Bidrag til Åbo stads historis XI (1912), 38), hos begge forfattere uden egentlig begrundelse.

singland. Den i original bevarede overgivelsesakt¹ for dette slot har også i anden henseende interesse for hr. A.s historie; den røber os nemlig navnene på en række nordiske lavadelsmænd, der havde gjort fælles sag med Margrethes fjender, og blandt dem flere af A. B.s nærmeste venner og slægtninge, nemlig Sven Sture, Arvid Stensson, ja endog brødrene Esbjørn og Svend Baad. Ufredsårenes sidste efterdønninger havde således slået breche i slægtens både før og siden så gode sammenhold; trods grænselandskabernes øjensynlige interesse i en stærk union havde dog ingenlunde alle deres adelsmænd rygrad til at afvise konjunkturernes fristelser; ikke alle havde jo heller så meget at tabe ved en eventyrpolitik som A. B. eller Niels Svarteskåning.

A. B.s tjeneste på Åbo har i øvrigt næppe haft længere varighed end et halvt års tid; 1. sept. 1398 var han i København², 9. dec. 1399 på Gurre³ og 15. aug. s. å. sandsynligvis på Varberg⁴; det ser endda ud til, at han allerede tidligt på foråret var kommet hjem til Halland, selv om bindende bevis mangler⁵. Næste år fulgte så kampen mod de norske Vitalianere; men heller ikke den blev hans sidste militære hverv. Trods sørøveriets nedkæmpelse var forholdene i Østersøen stadig ikke tilfredsstillende for Margrethe og hendes regering. Den tyske ordens højmester havde ved et kup sat sig i besiddelse af Gotland, og da han ikke ad forhandlingens vej kunne bevæges til igen at rømme øen, besluttede Margrethe at bruge magt. Hermed står rimeligvis A. B.s funktion som lensmand på Kalmar i nøje forbindelse. Den er svær at datere nøjagtigt, da kildegrundlaget er svagt, men må sandsynligvis henføres til årene 1403—05. Et brev fra Gotland 27. juni 1404 oplyser, at to tyskere da holdtes fangne på Kalmar slot, og at der forhandlede med A. B. om deres fri-

¹ Sverges traktater II, 592—96.

² Suhm: Historie af Danmark XIV (1828), 649.

³ Ibidem, 660.

⁴ Molbech & Petersen, opus cit., 80 f. Styffes opfattelse, at han ikke personligt behøver at have været til stede ved det pågældende godskøb (Skandinavien under unionstiden, 3. udg. (1911), 411, note 2), savner hjemmel i kilden og synes at bero på en misforståelse.

⁵ Sv. RA.s Perg. II (1868), nr. 2962, 2972 f. Det drejer sig om små godskøb, hvis afslutning A. B. ikke behøver personligt at have overværet.

givelse¹. To breve af 1. og 2. nov. året før viser, at han da opholdt sig i Kalmar². Da tidligere vidnesbyrd savnes, er der god grund til med Styffe³ at sætte lensmandsudnævnelser i forbindelse med Gotlandsekspeditionen, som netop henføres til nov. 1403. Forskellige årbogsoptegnelser⁴ fortæller om toget, men i knappe ord; de oplyser egentlig kun, at det gik for sig ved mortensdags tid (11. nov.), at det lededes af A. B. og Algot Magnusson⁵, og at de lod opføre fem stærke skanser uden for Visby. Det tilstræbte resultat blev dog ikke nået; byen holdt ud, til en stærk preussisk flåde bragte undsætning, og hen på foråret 1404 måtte Algot Magnusson på ret ugunstige vilkår gå ind på en stilstand⁶. Blandt de danske førere ved denne lejlighed møder vi gamle bekendte som Sven Sture og Sven Piik, derimod ikke A. B., som på dette tidspunkt sikkert var vendt tilbage til Kalmar og således ligesom tre år før i Finland hurtigst muligt havde afviklet sin militære opgave. Den ærefulde og vigtige post som slotshovedsmand på Kalmar lykkedes det ham dog at bevare et par år endnu⁷; spørgsmålet om årsagen til hans fratrædelse vil nedenfor⁸ blive behandlet.

¹ Sv. Dipl. I, nr. 460.

² *Ibidem* I, nr. 392, 394. Jfr. Saml. utg. af Sv. Fornskr.-Sällskapet CLXXXIII (1946), 8.

³ Skandinavien under unionstiden, 3. udg. (1911), 222.

⁴ Script. rer. dan. I (1772), 397; V (1783), 533; Script. rer. suec. I, 1 (1818), 96.

⁵ Ifølge Ericus Olai (*ibidem* II (1828), 117) ledede de samme to mænd i forening belejringen af Stockholm i vinteren 1393—94, en efterretning, der dog rimeligvis beror på en forveksling med Gotlandstoget, jfr. Erslev: Dronn. Margr. (1882), 184 f., 471 f.

⁶ *Ibidem* 375 f. Sv. Dipl. I, nr. 452.

⁷ Af Kalmar stads tänkebok, udg. i Saml. utg. af Sv. Fornskr.-Sällskapet CLXXXIII (1946), fremgår, at han erhvervede skoder på byggrunde i Kalmar 4/3, 4/4 og 8/8 1405; sidstnævnte dato kan med stor sandsynlighed anses for fratrædelsens terminus post quem. Som terminus ante quem må antages donationen til Kalmar kirke 25.1 1407 (s. 93); formodningen støttes ved, at der blandt tænkebogens talrige skodebreve fra 1407—09 ikke findes noget skode til A. B.

⁸ S. 112 f.

Efter Gotlandstoget kom der til at hengå syv år, før hr. A. endnu en sidste gang kaldtes til deltagelse i et krigstog.

III. Godsherren.

At erhverve og bestyre jordegods var en hovedside af A. B.s livsgerning — efter alt at domme den, han viede største parten af sin arbejdskraft. Til belysning heraf foreligger et materiale, som vel er kvantitativt rigt, men samtidig ufuldstændigt og vanskeligt at bringe i statistisk overskuelig form.

Om A. B.s arv efter sine forældre vides intet. Sandsynligvis er største delen deraf medgået til at tilvejebringe pantessummen for hans part af Kungsbacka. Hans senere udstrakte godsbesiddelser falder da efter deres oprindelse i to hoveddele: hvad han fik ved sit første ægteskab, og hvad han erhvervede ved køb og pant.

Hovedkilderne til efterretning om A. B.s forhold til Märta Pedersdatters og Ebbe Piiks jordegods er hans to opgørelser med stiftsønnen. Den første af disse¹ er dateret maj 1387. Bent Piik gør derved vitterligt, at han har truffet overenskomst med sin festerfader A. D. om sit fædrene gods, som denne nu har haft i værge, og kvitterer for hans bestyrelse deraf »fra den tid, han min moder fik, og til denne dag«. Endvidere tilstår han at være stiftfaderen 100 lødige mark skyldig og pantsætter for dette beløb til ham »alt mit arvegods, hvor det helst ligger i Fjäre herred eller i Halland« med ret til at oppebære landgilden deraf. »Item om jeg vil skifte med ham, har jeg undt ham, at han skal tage lige halvdel med mig i alt det forsagte gods«. Brevet, der er medbeseglet bl. a. af Niels Svarteskåning, er formentlig udfærdiget i anledning af, at Bent Piik havde nået myndighedsalderen². Vilkárene deri er yderst ugunstige for den yngre mand; det ses ikke, at han har opnået noget som helst til gengæld for sine mange og betydelige indrømmelser. Sandsynligst er det dog måske, at han har fået fri disposition over sin

¹ Rep. I, nr. 3586.

² Jfr. s. 59, note 5.

fædrearv uden for Halland; men det var, som vi skal se, kun den mindste del deraf. Magtmisbrug er den mest nærliggende forklaring på brevets besynderlige indhold.

Om hr. A.s faktiske godsbesiddelse fortæller denne kilde os, at han 1382—87 som værge bestyrede alt Ebbe Piiks efterladte gods og efter 1387 beholdt den hallandske del deraf i pant. En ny opgørelse med stiftsønnen fandt sted 20 år senere, efter at fru Märta var død. Den foregik på Helsingborg slot i overværelse af dronning Margrethe og flere medlemmer af rigsrådet. Tre i original bevarede breve fortæller os om dens resultat. I hovedbrevet¹, dateret Helsingborg 7. febr., eftergiver A. B. Bent Piik »de hundrede lødige mark, som Rossared og dets tilliggende stod mig til pant for« samt alt, hvad stiftsønnen deraf i forpantningstiden har oppebåret; endvidere afstår han til ham 20 gårde og to møller i Fjäre herred, 12 øksne, 20 køer, 30 heste, 1 hingst, 1000 svenske mark og en del løsøre. I et genbrev af samme dato² kvitterer Bent Piik og frafalder udtrykkeligt alle yderligere krav. Det tredje brev³, dateret Kungsbacka 16. febr., er et regelret skøde på ovennævnte 20 gårde og to møller, som først her specificeres; tillige gentages tilbagegivelsen af Rossared med tilbehør.

Så meget er klart, at hr. A. ved denne lejlighed har måttet gøre anselige indrømmelser; stærke politiske kræfter har støttet Bent Piiks i øvrigt sikkert berettigede krav. Ellers er dokumenterne ikke i alle henseender helt så klare som ønskeligt. Man har ved fortolkningen af dem at gå ud fra, at den deri eftergivne pantegæld på 100 lødige mark er identisk med den i brevet af 1387 omhandlede, hvoraf følger, at det pantegods, der heri betegnes som Bent Piiks fædrene arvegods i Halland, er identisk med det, der 1407 tilbagegives under navn af Rossared med tilliggende. Da pantegodset var hele den hallandske fædrearv, hører de 20 gårde og de to møller altså ikke til Ebbe Piiks gods; de må, da opgørelsen 1407 udtrykkeligt angives foretaget efter

¹ Sv. Dipl. I, nr. 807.

² Ibidem I, nr. 808.

³ Ibidem I, nr. 809.

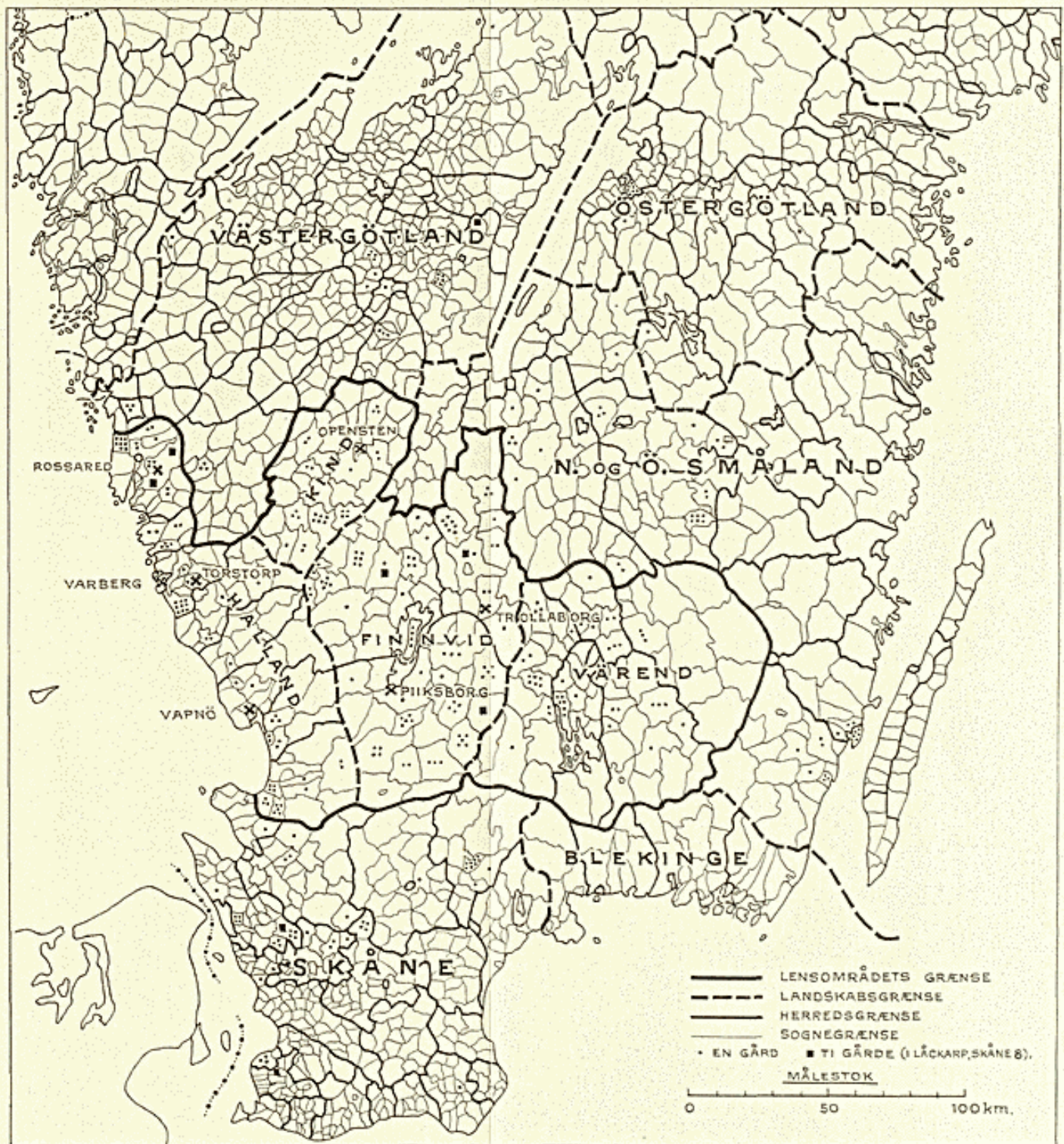
fru Märta, i forening med de 1000 mark og løsoret repræsentere Bent Piiks mødrearv. Da A. B. ifølge Skånske lovs arveregler¹ har haft ret til en lod af samme størrelse som stifønnens, må fru Märta have været en hovedrig dame. Selv om det ikke må overses, at i boet efter hende indgik halvdelen af Ebbe Piiks gods, må dog også hendes særformue have været meget anseelig. Den del af hendes jordegods, som hendes overlevende ægtefælle ved opgørelsen 1407 beholdt, må have været større end sønnens, da denne i så stor udstrækning bestod i kontanter og løsøre; men til en nøjere bestemmelse af A. B.s arvelods omfang og beliggenhed har vi ikke andre hjælpemidler end Erik Erikssons ovenfor² anførte påstand, at største delen af hr. A.s smålandske besiddelser stammede fra Peder Dudde. Efter denne opgivelse, der som led i et procesindlæg må tages med fornødent forbehold³, skulle arvegodset efter Peder Dudde have beløbet sig til omtrent 100 smålandske gårde. Beliggenheden er antagelig rigtigt angivet, tallet derimod for højt, selv om en beregning ud fra skiftet 1407 næppe kan føre til et lavere resultat end 50. Ud over blotte skøn er det umuligt at nå med hensyn til denne godsgruppe.

Noget gunstigere stillet er vi ved undersøgelsen af, hvad der hørte med til Bent Piiks af hr. A. i 25 år bestyrede mødrearv. Nogle få af hr. Ebbe Piiks adkomstbreve er bevaret; men vigtigere er det, at der i det svenske rigsarkiv findes en jordebog, som synes at omfatte netop dette gods. Den indgår i arkivets samling af middelalderlige jordebøger under signaturen C 5 og har titlen »Register öfver Abraham Broderssons (och Ebbe Piiks) jordabref«. Denne titel dækker dog ikke indholdet fuldt ud, idet heftet derudover også medtager en del adkomstbreve for A. B.s arvtagere og enkelte andre. Dets proveniens er uvis og vil næppe være let at udrede, da flere hænder har samvirket; men at ikke få af de deri indførte regester ved jävnførelse med bevarede

¹ Danmarks gamle Landskabslove med Kirkelovene. Udg. v. Johs. Brøndum-Nielsen. I, 1 (1920), 5.

² S. 58.

³ Jfr. Härenstam, opus cit., 328; de her fremsatte betragtninger må i det hele tiltrædes.

originaler viser sig pålidelige, taler til gunst også for de øvriges kildeværdi.

Væsentligt på grundlag af C 5 er det da muligt at opstille en ganske vist ufuldstændig oversigt over Ebbe Piiks jordegods (bilag I). Fortegnelsen er suppleret ved hjælp af de forholdsvis få af hans adkomstbreve, som direkte er overleveret uden hensyn til den svage mulighed for, at det deri omhandlede gods kan være afhændet før fru Märtas andet giftermål. Oversigten viser, med hvor god grund Bent Piiks fædrearv betegnedes som Rossared med tilliggende; dette godskompleks, der væsentlig synes at være blevet til i første halvdel af 1360'erne, havde sit tyngdepunkt i Fjäre herred, og så vidt vi kender det, lå op imod 80 % deraf i landskabet Halland. Men det er dog værd at lægge mærke til, at allerede Ebbe Piik havde en del gårde i Finnvid; det var således ingen ny vej, A. B. slog ind på ved sine omfattende godskøb i denne landsdel.

Egteskabet med Märta Pedersdatter lagde grunden til hans rigdom. Ikke mindre interessant er det imidlertid at følge hans senere erhvervelser, der giver bedre udtryk for hans personlige intentioner.

Som bilag II er meddelt en skematisk oversigt over A. B.s godserhvervelser, så vidt de kendes. Den bygger på i alt 109 kildesteder. 22 af disse angiver kun upræcist størrelsen af det erhvervede gods. For at opnå fordelene ved talmæssig overskuelighed er da indsat kun tilnærmelsesvis rigtige tal, beregnet på grundlag af prisen (ca. 20 mark for en gård), hvor denne kendes, ellers efter et skøn, der overalt er holdt i underkant. Der er ved godsets optælling ikke skelnet mellem pante- og købegods, så lidt som mellem de forskellige slags ejendomme: hovedgårde, købstadgårde, møller og bol er alt sammen henført til samme kategori som bøndergårdene. Kun således har der været muligt at opstille nedenstående tabel, der viser jordegodsets geografiske fordeling og erhvervelsestid. De absolute tal angiver gårdenes antal, tallene i parentes (ved slutsummerne) er procenttal.

De resultater, som uden overvurdering af materialets bæreevne lader sig udlede af omstående tabel, kan udtrykkes i kort-

	Ebbe Piiks Gods (Bilag I)	Erhvervelser (Bilag II)					Uvis tid	Sum	%
		Til og med 1390	1391- 1395	1396- 1400	1400- 1405	1406- 1410			
Norrehalland	33	10	1	0	1	10	23	78	13,4
Sonderhalland	17	6	1	5	0	24	1	54	9,3
Halland, uvis del	8	0	0	2	0	8	0	18	3,1
Halland i alt	58	16	2	7	1	42	24	150	25,8
Finnvid	15	0	10	19	53	18	18	133	22,9
Värend	0	0	0	0	35	10	1	46	7,9
Smålandske lensområde i alt	15	0	10	19	88	28	19	179	30,8
Kind herred, Väster- götland	0	4	0	21	4	14	0	43	7,4
Lensområdet som helhed	73	20	12	47	93	84	43	372	64,0
Småland uden for lensområdet	0	0	0	2	7	12	22	43	7,4
Västergötland undtagen Kind herred	0	0	0	10	17	3	6	36	6,2
Skåne	0	0	3	1	10	19	38	71	12,2
Östergötland	0	0	0	0	0	4	6	10	1,7
Sjælland-Moen	0	0	0	0	15	20	0	35	6,0
Uden for lensområdet i alt	0	0	3	13	49	58	72	195	33,5
Uvis beliggenhed	0	4	0	0	4	6	0	14	2,5
Sum	73	24	15	60	146	148	115	581	100,0
Procenttal	12,6	4,1	2,6	10,3	25,1	25,5	19,8	100,0	

hed. Læser man tallene fra venstre til højre, giver de et klart billede af, i hvilken grad fru Märtas medgift og Ebbe Piiks gods har dannet grundstammen i hr. A.s godskompleks. Slående er endvidere forskellen mellem den relativt ringe tilvækst i tiden indtil 1395 og den voldsomme forøgelse i de følgende femten år. Ganske vist er der visse fejkilder at tage i betragtning; det

er således sandsynligt, at forholdsvis flere adkomstbreve er i behold fra hans senere end fra hans yngre år, fordi en del ældre adkomster ved senere transaktioner kan have mistet praktisk værd og derfor være kasseret; erindres må også, at tabellen kun omfatter tilvæksten, ikke afgang, der kun i ringe udstrækning er bekendt. Derimod er det ikke troligt, at nogen større del af det på ukendt tidspunkt erhvervede gods er kommet i hans besiddelse før 1400, dertil er navnlig dets beliggenhed for spredt. Fast står i hvert fald hovedsagen: A. B.s godsejervælde når senere til kulmination end hans politiske indflydelse; vil man antage en årsagssammenhæng, er det altså hans magt i det offentlige liv, der har dannet basis for hans rigdom, ikke omvendt. Læses tabellen ovenfra og nedefter, vil af sidste kolonne fremgå, at hovedparten af hans gods vel lå inden for hans lensområde, med tyngdepunktet i Finnvid, men at han dog ingenlunde forsmåede stærkt spredte erhvervelser uden for dets grænser og specielt havde overraskende store ejendomme i Skåne. Kombineres de to læsemåder, skelnes tre udviklingstrin, et første, hvor de endnu lidet omfattende erhvervelser overvejende samler sig om Halland, en mellempriode (ca. 1396—ca. 1405), hvor hans interesser har koncentreret sig om Finnvid og Varend, og en kort afslutningstid, hans sidste fem leveår, med vidt omfattende og vidt spredt ekspansion, men tillige karakteriseret af en tydelig tilbagevenden til Halland.

Slutninger ud over disse hovedtræk tillader tabellen ikke. Vil man søge at nå frem til motiverne bag denne udviklingsgang, må en mere indtrængende analyse forsøges. I det følgende meddeles nogle bemærkninger om materialet fra de enkelte landskaber¹.

De ca. 150 gårde, som A. B. ejede i Halland, samler sig til dels i to komplekser i hver sin ende af det langstrakte landskab. Det ældste og nordligste er grupperet om hovedgården Rossared (Fjärås sogn, Fjäre herred), erhvervet som medgift ved ægteskabet med fru Märta 1382 og for største delen afstået til stif-

¹ Jfr. hertil kortet ved s. 80.

sønnen 1407¹. Sandsynligvis var det netop for at opveje dette forestående godstab, at hr. A. året før havde købt hovedgården Veka, nu Skottorp, i Höks herred, Hallands sydligste, med et tilliggende af 2 møller og 22 gårde, hvoraf dog nogle i Skåne. De to godskomplekser udgør dog tilsammen ikke over halvdelen af A. B.s hallandske gods, der i øvrigt fordeler sig ret jævnt, med en særlig for Sydhalland fremtrædende forkærlighed for den frugtbare kystslette.

A. B.s besiddelser i Finnvid udgør henved en fjerdedel af hans samlede jordegods. Erhvervelserne begynder tidligt, men kulminerer først efter 1400 — noget senere i Östbo herred end i Västbo og Sunnerbo. Godset koncentrerer sig om de to store søer Bolmen og Möckeln samt om Lagan, mens Nissan ikke synes at have øvet samme tiltrækning. Ca. en fjerdedel af samtlige gårde i Finnvid ligger i de fire sogne Värnamo, Bredaryd, Reftele og Villstad, langs en vej, der sandsynligvis allerede ved middelalderens begyndelse² forbandt Lagan med Nissan, og som A. B. utvivlsomt må have fulgt, når han fra Varberg eller Opensten skulle over til Trolleborg eller Varend. Tæt op mod dette godsområde i Östbo herred ligger et andet, nordligt i Sunnerbo herred ved søen Bolmen, samlet om lensslottet Piksborg. Langs vejen videre østpå mod Växjö ligger nogle gårde; men flertallet af gårdene i Sunnerbo samler sig dog ved bredderne af den store sø Möckeln i herredets østligste del, hvor A. B.s svigerfader Peder Dudde hørte hjemme³, og hvor hans første hustru muligvis har haft arvegods, hvis omfang og beliggenhed nu ikke nærmere kan bestemmes. Herredets sydligste og vestligste sogne synes at have ligget uden for hr. A.s interessesfære. Gårdene i Östbo herred ligger så godt som alle nær Lagan og tættest mod syd i Värnamo og Våxtorp sogne; arven efter Arvid og Peder Stensson har spillet en vis rolle, og borgen Trolleborg, nær den nuværende herregård Ed, har tjent som administrationscentrum.

Den gradvise fremtrængen mod øst, som kendetegner Finn-

¹ Jfr. s. 79.

² Jfr. Härenstam, *opus cit.* 26 f.

³ Jfr. s. 58.

vidmaterialet, fortsættes i Värend, blot svagere og senere. Før 1400 ses A. B. overhovedet ikke at have interesseret sig for godskøb i denne del af lensområdet; det overvejende flertal af erhvervelserne falder i årene 1402—03. De fleste samler sig i landskabets nordvestlige del, den forholdsvis frodige oldtidsbygd omkring Växjö, i nogen grad også om den vej, som derfra over Rydaholm fører til Trolleborg i Finnvid, samt om søen Salen vest for bispestaden. Temmelig uberørte er derimod de sydlige dele af Allbo, Kinnevald og Konga herreder, ned mod grænserne til Skåne og Bleking, og ligeledes det store herred Uppvidinge mod øst.

I Kind herred fik A. B. fast fod allerede før århundredskiftet. Erhvervelserne ligger udelukkende øst for Ätran, ligesom Opensten mellem denne elv og Nissan. En gradvis fremtrængen mod nord kan tydeligt konstateres.

Mens således A. B.s godspolitik inden for hans lensområde præges af en ganske målbevidst ekspansion, med koncentration i visse egne og om visse faste punkter, har erhvervelserne uden for dette område en mere spredt og tilfældig karakter. Ikke mindst gælder dette Götalandene. Betegnende er forholdet mellem de ca. 45 gårde i Kind herred alene mod de kun 33 i resten af Västergötlands henved 30 herreder — endda er de 14 gårde kun en yderst kortvarig besiddelse, erhvervet 1405 som rent bytteobjekt og straks atter afhændet. Endnu færre er erhvervelserne i Östergötland. Det er en undtagelse, når hr. A. i førstnævnte landskab ret tidligt tilmageskifter sig en halv snes gårde under eet, nemlig i Vartofta herred ved Vätterns vestbred. Også øst for søen, i egnen om Vadstena, havde han dog fodfæste, og nordligst i Västergötland, helt op mod grænsen til Värmland, ejede han en enkelt bondegård; måske har disse fremskudte poster skullet tjene som nattekvarter på politikerens rejser til opsvenske mødesteder; lignende forposter findes i Småland uden for Finnvid og Värend, således i grænseherrederne til Östbo og Norrvidinge. At landskabet Möre på østkysten er forholdsvis stærkt repræsenteret, må sikkert sættes i forbindelse med A. B.s kortvarige virksomhed som lensmand på Kalmar slot; efter denne epi-

sodes afslutning bortgaves det pågældende gods til kirkeligt formål.

Anden karakter har øjensynligt A. B.s skånske godsbesiddelser — den største gruppe uden for lensområdet. Her savnes forbindelse med den store ekspansion i Småland. Grænsedistrikterne op mod Sunnerbo og Allbo herreder er svagt repræsenteret; ganske vist kan anføres en halv snes gårde i Ö. Gönge herred, men de ligger meget sydligt, med midtpunkt i Emislöf ved Helgeåen. Og bortset herfra findes de skånske erhvervelser ikke så meget mod nord som mod vest, ude ved Øresundskysten, i egnene om Helsingborg og Malmø, samt i landskabet omkring Ringsjön. De må derfor snarest opfattes som en forlængelse af det hallandske gods og som et udtryk for, at A. B. anså sig selv for, hvad han kaldtes i pavebrevene¹, en »miles Lundensis dioecesis«, og ønskede at have fast fod som godsejer i stiftets centrale landskab.

Som andre middelalderlige godskomplekser bestod også A. B.s af spredte bøndergårde med landgildeydende fæstebønder; ind imellem lå dog enkelte hovedgårde, hvis fogeder kunne føre tilsyn med fæsterne, og i hvis lader naturalafgifterne kunne samles. Ældst af disse var Rossared, hvortil største delen af Ebbe Piiks gods har været knyttet. 1406 erhvervedes Veka i Sydhalmland², 1409 Vapnö og Torstorp i landskabets midte³. Hovedgård var antagelig også Hof i Ysby, Höks herred⁴. Sydligst i Kind herred, ikke langt fra Opensten, fik hr. A. tidligt den senere herregård Landboarp⁵; nær Malmø ejede han i en årrække hovedgården i Läckarp⁶. Mindre klart ligger forholdene i Småland, hvor bøndergodset væsentlig synes administreret fra lenslottene

¹ Jfr. s. 97.

² Sv. Dipl. I, nr. 732.

³ Ibidem II, nr. 1091.

⁴ Identisk med Brudager eller Brodager, se Ældste danske Archivreg. I (1854), 64, jfr. Sv. Dipl. III, nr. 2662, og Rep. II, nr. 864—65, hvor Hoff's god og gårds urigtigt er henført til Bjäre herred. — Om Skedala, jfr. s. 69.

⁵ Sv. RA.s Perg. II (1868), nr. 2836, 3080.

⁶ Rep. I, nr. 4412, jfr. Sv. Dipl. I, nr. 826.

Piksborg og Trolleborg; ganske nær sidstnævnte havde A. B. part i herresædet Ed¹. I Västbo herred, nær Nissan, ejede han Isberga², og i Sunnerbo herred synes han at have haft et fast punkt i Agunnaryd sogn, hvor han 1403 for en forholdsvis høj pris købte det halve af gården Bywerma³ og dertil 1407 føjede Rönnäs⁴, der endnu eksisterer som herregård. — Af møller vides A. B. at have ejet en halv snes stykker⁵, temmelig jævnt fordelt over hele godsområdet. Større eller mindre købstadgrunde havde han i Kalmar, Malmø, Roskilde og — Slagelse, gennemgående dog ret kortvarigt⁶.

Hovedsagen var uden tvivl bøndergodset. Hans evne til stadig større køb ikke mindre end oplysningerne om hans konstante efterladenskaber⁷ viser, at han tjente godt på det. Hvordan pengene kom ind, ved vi meget mindre om; gerne byttede vi nogle af de mange adkomstbreve for en stump jordebog eller godsregnskab. Måske kan dog selve godsets beliggenhed give os et fingerpeg. Vi har set, hvorledes gårdene i Småland samler sig i egnene omkring de store søer, i Halland og Skåne derimod nær kysten — mon ikke, fordi dertil hørte engstrækninger? Et par menneskealdre senere arbejdede i de samme landsdele, Halland og Småland, en anden stor godssamler, Åge Akselsen Thott, og om ham kan det direkte påvises, at han i stor udstrækning udførte smør til Hansestæderne⁸. Formodningen om, at allerede A. B. var inde på samme spor, finder støtte i, at vi har et enkelt, endda ret tidligt vidnesbyrd om, at han handlede med smør; nov. 1389 solgte han i Halmstad fem tønder til en mand,

¹ Rep. I, nr. 824.

² Sv. medeltidsregister (1937), nr. 1431.

³ Sv. Dipl. I, nr. 265.

⁴ Ibidem I, nr. 840.

⁵ Ibidem I, nr. 165, 392, 732, 826, 838, 892; II, nr. 1158; Rep. I, nr. 3761.

⁶ Sv. Dipl. IV, nr. 3135; I, nr. 8, 11; Molbech & Petersen, opus cit. 101; Sv. RA., C 5, fol. 3; Danske adelige Brevkister (1897), 154; ibidem, 147.

⁷ Jfr. s. 119.

⁸ E. Lönnroth i Scandia XI (1938), 167—71.

der hed Tidekin von Buchen¹; køberens navn lyder tysk, og for hans tilknytning til Hansestæderne taler også den bestemmelse, vi skylder vort kendskab til handelen, nemlig at betalingen skulle erlægges på Skånemarkedet².

Det er muligt, at A. B. således har været en foregangsmand som landmand og eksportør. Sikkert er det, at han var en dreven og hårdhændet godssamlér. Oplysende er det at lægge mærke til, hvem det var, han handlede med. Vi har ikke færre end ni eksempler på godskøb fra enker³ og deriblandt vel at mærke nogle af hans største erhvervelser: 1402 og 1408 henholdsvis 10 og 14 gårde, overvejende i Finnvid, og navnlig 1406 købet af Veka med tilhørende godskompleks i Halland og Skåne, i alt 25 gårde; dertil kan føjes et mageskifte 1400, hvor han, sikkert lokket af gunstige vilkår, gjorde sig til ejer af 10 gårde i det fjerne Vartofta herred, langt uden for de sædvanlige jagtmarker. I alt kan ikke mindre end 72 gårde, en ottendedel af samtlige kendte godsbesiddelser, henføres til køb fra enker. Det er et træk, der slående minder om dronning Margrethes egen godspolitik⁴.

Blandt sælgerne findes i øvrigt nogle købstadborgere og ikke helt få præster; hovedmængden tilhører dog Hallands og Smålands talstærke lavadel. Om disse små herremænds salgsmotiver giver kildematerialet ingen positiv oplysning. Almengyldige og hårdt tvingende økonomiske årsager må ligge bag denne flugt fra det frie jordegods, som synes at kaste lys over de mange lavadelsslægters forsvinden i middelalderens sidste århundreder⁵; antagelig har den lille adelige godsejer af gennemsnitstypen med måske kun en halv snes fæstere aldeles savnet de muligheder for organiseret eksport, som stod A. B. åbne. Sine betin-

¹ Rep. I, nr. 3722.

² At landgilden af bondegods i Finnveden i 15. årh. almindeligt blev erlagt i smør, er påvist af Härenstam, opus cit. 152 f. Dette gælder også det gods, der tilhorte A. B.s arving Erik Eriksson, se ibidem, 335.

³ Sv. RA.s Perg. II (1868), nr. 2744, 2889, 2962, 3064, 3137; Sv. Dipl. I, nr. 257, 732; II, nr. 922; III, nr. 2239.

⁴ Erslev: Dronn. Margr., 305.

⁵ Jfr. Thiset i Hist. Tidsskr. 7. r. I (1899), 526, 547 f. Kr. Erslev: Danmarks Riges Hist. II (1905), 643 f.

gelsler har denne så meget lettere kunnet diktere, som han kun mødte ringe konkurrence. Den svenske rådsadel — f. eks. gruppen af Bo Jonssons arvinger¹ eller slægter som Natt och Dag, Tre Rosor, Bielke — hørte hjemme i Götalandskaberne og var ikke synderligt interesseret i smålandsk jordegods; kun i sådanne grænseområder som det sydlige Västergötland eller Kalmar-distriktet kunne dens interesser krydse A. B.s, og han vogtede sig vel for at inddrage sig i konflikt eller blot i handel med disse sine ligemænd. Inden for sine centrale interessefelter havde han ingen andre jævnbyrdige modstandere at frygte end de to store svenske klostre, cistercienserklostret i Nydala og birgittinerklostret i Vadstena; Nydalas godsinteresser rakte dog ikke meget videre end til den østlige del af Östbo herred².

At A. B. ved sine godsopkøb ikke skyede noget som helst magtmiddel, er i tidligere fremstillinger med rette fremhævet. Kildernes vidnesbyrd herom er ganske utvetydige. Allerede den nærmeste eftertid fældede dommen uden tøven. Efter hr. A.s død fik hans arvinger ved et kongeligt nådesbrev 1413 hans jordegods tilbagegivet, men vel at mærke kun det, som »han rettelighe fonghet hafde³«. Om den offentlige revision af adkomstbrevene, som her antydes, vidner et par antegnelser i den bevarede registratur over det kongelige arkiv på Kalundborg slot 1476⁴; her forvaredes i eet brevkar »X breff ludendis paa gotz i Syderboo som her Abram hafde i wære oc somt hafde betalet oc sompt ey«, i et andet »breffwe om gotz som her Abram fick af rette eygere met twang oc the hafde gotzeth gerne beholdhet, oc matte toch miste thet og finge ther icke fult werd fore«. Og endda viste denne revision, som vel må dateres til årene omkring 1415, sig utilstrækkelig. Gang på gang op igennem 15. årh. gav »gamle hr. A.«s adkomster anledning til proces⁵. Endnu så sent som 1526 blev hans arvingers ret til en gård i Finnvid bestridt.

¹ Jfr. E. Lönnroth: Sverige och Kalmarunionen (1934), 60.

² Härenstam, opus cit., 239—43 og kort 419.

³ Sv. Dipl. II, nr. 1713.

⁴ Ældste danske Archivreg. I (1854), 78, 80.

⁵ Eksempler hos Härenstam, opus cit., 329 ff., og nedenfor.

Härenstam¹ og v. Möller² har fremført adskillige konkrete eksempler på A. B.s voldsmetoder, og der er ingen grund til her at gentage dem alle. Særlig interesse knytter sig til de tilfælde, hvor han misbrugte sin magt som lensmand. I 1408 pantsatte således væbneren Abjörn Sture »fore XL mark panninga, fore min inlennigh, swa som war fore et byltoga maal« hr. A. en gård i Kind herred³. Ordet »inlennigh« er let gennemskueligt⁴; det drejer sig om fredkøb; men en selv for middelalderlige retsbegreber stødende sammenblanding af offentligt og privat giver sig udtryk i, at afløsningssummen opfattes som en gæld, ikke til kronen, men simpelt hen til lensherren. En meget nær parallel — fra Kalmar 1404 — er fremdraget af v. Möller⁵. Her lykkedes det efter A. B.s død den forurettede at få sin gård igen.

Ved et endnu bevaret mageskiftebrev af 3. aug. 1409⁶ afstod A. B. tre, rimeligvis større, gårde i Östergötland samt en pengesum på 200 mark tysk og fik som vederlag de hallandske hovedgårde Vapnö og Torstorp med tilliggende gods. Mod sædvane havde han denne gang indladt sig i handel med en jævnbyrdig partner, nemlig det allerede dengang anselige og rige kloster i Vadstena. Rimeligvis afveg han kun ugerne fra sin sædvanlige forsigtighed. Men de to hallandske gårde havde en særlig tiltrækning for ham. De gav ham en tiltrængt erstatning for Rossaredkomplekset⁷, hvis afståelse to år før betænkeligt havde svækket hans position i det landskab, der dog var hans basis. Men desuden havde han længe haft kig på dem. De havde nemlig begge tilhørt ridderen Peder Ribbing, den samme, hvis gods allerede over tyve år tidligere ved kongebrev var tillagt hr. A.⁸

¹ Härenstam, opus cit., 329—33.

² Opus cit., 91—93.

³ Sv. Dipl. II, nr. 994.

⁴ Jfr. Söderwall: Ordbok öfver svenska medeltids-språket I (1884—1918), 598, hvor Ordet gengives ved »tillåtelse att återkomma i landet«.

⁵ Opus cit., 92.

⁶ Sv. Dipl. II, nr. 1091.

⁷ Jfr. s. 83 f.

⁸ Jfr. s. 60.

I kraft af denne overdragelse søgte han at komme i besiddelse også af Vapnö og Torstorp og har sandsynligvis faktisk fået dem i hænde¹; men klostret i Vadstena, hvortil Peder Ribbing ved testamente 1379 havde skodet de to gårde², bestred hårdnakket hans adkomst og synes at have haft held dermed, måske fordi det også i denne sag kunne regne med dronning Margrethes beskyttelse. I hvert fald fandt A. B. sig foranlediget til at søge forlig. Mageskiftebrevet 1409 var et forsøg på at bringe trætten til ophør, og hvor stor vægt man tillagde det, fremgår af vidnernes navne; blandt dem er ikke blot hr. A.s broder og svigersøn samt hans ven Sven Sture, men også to svenske rigsråder, nemlig Västergötlands lagmand Gustaf Magnusson og biskoppen i Skara Brynjulf Karlsson; måske har disse to mænd mæglet. Det lykkedes dog ikke at få striden bragt ud af verden. Den fortsatte under megen bitterhed og mange omskiftelser mere end en menneskealder efter hr. A.s død mellem hans arvinger og klostret³. Dettets sagførere anførte⁴ nu, at mageskiftebrevet var aftvunget abbedissen under trusel om vold og uden fornødent samtykke af klostrets munkekonvent; endvidere, at A. B. selv efter mageskiftet vægrede sig ved at opfylde sine derved pådragne forpligtelser, idet han faldt tilbage på sit tidligere retsstandpunkt, underkendelsen af Peder Ribbings testamente; endelig viste hans adkomst til vederlagsgodset sig angribelig. 1419 gik Vapnö og Torstorp ved skifteopgørelse mellem hans arvinger over til hans enkes anden ægtefælle, Bonde Jacobsen (Thott)⁵; men samme år erklærede biskop Knud af Linköping mageskiftet for ugyldigt⁶. Først en snes år senere, i begyndelsen af Christoffer af Bayerns regering, nåede Vadstenaklostret et vist resultat; efter at lagmanden i Östergötland 1441 havde afsagt kendelser⁷,

¹ Jfr. Sv. Dipl. II, nr. 1091, s. 127, note c. ordet »behaldet».

² Sv. RA.s Perg. I (1866), nr. 1418.

³ En oversigt er givet af P. v. Möller i *Halländske herregårdar* (1871), 67 f.

⁴ Se navnlig Sv. Dipl. II, nr. 1091, noten.

⁵ *Ibidem* III, nr. 2662.

⁶ *Ibidem* III, nr. 2681.

⁷ Sv. medeltidsregister (1937), nr. 1325, 1334, 1466.

som underkendte A. B.s ejendomsret til de gårde, han havde afstået som vederlag, forpligtede kongen ved en dom følgende år¹ arvingerne til at opfylde mageskiftebrevets klausul om i så fald at yde klostret erstatning i jævngodt gods. Hvorvidt kongedømmen kom til udførelse, er ubekendt. Vapnö og Torstorp forblev i hvert fald i slægten Thotts eje.

Med cistercienserabbeden i Nydala synes hr. A. ikke at have haft noget udestående. Tværtimod tyder en anden af hans allærer snarest på et vist samarbejde. En mand ved navn Jöns Hakonsson attesterede 1413², at da han i 1407 var A. B.s »småsvend«, opsogte en velbåren mand Magnus Länk ridderen på Trolleborg og klagede over, at han i sin tid havde solgt Arvid Stensson tre gårde i Hillerstorp (Östbo herred) samt en mølle, men aldrig modtaget den fulde købesum, 80 mk. A. B. bemærkede hertil, at Arvid Stensson sikkert havde købt dette gods for hans penge, ikke for sine egne; han foreslog Magnus Länk at skænke det til Nydala »for sin, hr. Abrahams, Arvid Stenssons og Peder Stenssons sjæle«. Forslaget modtoges, og et formeligt gavebrev til Nydala udfærdigedes kort efter. — Med vidnesbyrdet fra 1443, hvis formål må have været at værne Nydalas ret mod Magnus Länks arvinger, må sammenholdes et par med godsoverdragelsen mere samtidige akter. Ved et brev af 19. okt. 1407³, uden tvivl udstedt på Piksborg⁴, skænkede hr. A. til Nydala kloster »alt Ethræryd i Fryælæ sogn oc eet notæbol i Fryælæ kirkæby, thre gorthæ i Alwersryd i Wernæmo sogn, thre gorthæ i Hildolfsthorp oc een quern i Kefsiö sogn i Ostbø liggendæ«. Dette gods tilskødedes klostret »meth breff oc bewisning oc al rettigheed, som Arwit Stensson thet først vppa kommit war oc swa hans brother Pæther Stensson oc swa mik«, og på det vilkår, at der til gengæld skulle læses en ugentlig messe »for min siæl oc Arwit Stenssons oc Pæther Stenssons oc for allæs waræ foreldræ siælæ, Guth thæm ewinnelighæ gømæ«. Magnus Länks sjæl er der her set bort

¹ Örnhielms Dipl. (i Sv. RA.) IX, 425; originalen forgeses eftersøgt.

² Perg. i Sv. RA. 1443. 26. juni.

³ Sv. Dipl. I, nr. 892.

⁴ Jfr. det dermed sammenhørende brev ibidem, nr. 893.

fra; ikke des mindre kan der dårligt være tvivl om, at de tre gårde i Hillerstorp og møllen i Käfsjö sogn er identiske med de i vidnesbyrdet af 1443 omhandlede. Tilmed forholdt det sig på ganske samme måde med gårdene i Värnamo sogn; også til dem fandt abbeden i Nydala det påkrævet at garantere sin adkomst og udvirkede derfor 1413 et skøde¹, hvorved den oprindelige ejer til klostret bortgav »wart godz i Alfuersryth i Wärnamo sokn liggjande, hwilkit Arwidh Stensson haffdhe oss aff thrængt«. I sine hovedtræk er da sagens gang klar; efter sin slægtning har A. B. overtaget et par temmelig uholdbare adkomster, og klostret har da — i mere eller mindre god tro — hjulpet ham ud af forlegenheden ved at tage imod godset som sjælegave. Kun alt for bogstavelig har hr. A. efterlevet bibelordet om at gøre sig venner ved uretfærdighedens mammon.

Set under kirkehistorisk synsvinkel kaster en episode som denne et skarpt lys over senmiddelalderlig kristendomsopfattelse. Donationen til Nydala var ingenlunde A. B.s eneste. I det samme år, 1407, optog han — måske tilskyndet af sygdom — med sædvanlig kraft og system arbejdet for sin sjæls velfærd efter døden. I januar indstiftede han et kapel i Kalmar kirke², viet den hellige trefoldighed og st. Maria Magdalena; hertil skænkede han fire købstadgårde i byen og en halv snes bøndergårde i omegnen — sikkert ikke uden en bagtanke om, at det efter hans fratræden som lensmand på slottet kunne være praktisk at skille sig af med dette fjerntliggende gods. I kapellet skulle hver dag holdes messe, om søndagen for treenigheden, mandag for alle sjæle, tirsdag for Peter og Paulus, onsdag for den Helligånd, torsdag for Maria Magdalena, fredag for det hellige kors og lørdag for jomfru Maria; »y töm [item] skal iach oc mina wener baadhe leffuande oc dödha haffuas i åminnelsse«. I april fulgte en stor gave til Lunds domkirke; brevet derom³ er sat op i et så stilfuldt latin, at man tør gå ud fra, at kannikerne selv har konciperet det. A. B., »ad sacrosanctam metropolitanam Lun-

¹ Sv. Dipl. II, nr. 1758.

² Ibidem IV, nr. 3135.

³ Ibidem I, nr. 826.

densem ecclesiam specialem gerens dileccionem«, opretter derved til Guds og Guds moders ære et bestandigt vikariat, knyttet til et nyt alter i kirken; ved dette skulle en af stifteren eller hans arvinger udpeget præst daglig læse messe for vor frue. Til alterets og præstens underhold henlagdes 16 gårde og en mølle, alle i Gönge herred.

Til disse tre donationer fra 1107 må føjes de to kapeller ved domkirkerne i Roskilde og Lund, som dronning Margrethe henholdsvis dec. 1411¹ og jan. 1412² indstiftede i A. B.s navn. Herom hedder det i de to delvis enslydende fundatser, at hr. A. »i hans lefwende liff och wælmacht meth gudeligh och salugh atthra atthrothe ath styrcke och øghe gutstieneste« og i særdeleshed i Roskilde (Lunds) domkirke; efter hans ønske lovede dronningen ham da, »ath wij for thet ath han os løøs fore lood i goodhe mænz nærwærelse for thet som wij hannom skuldighe ware, skulde styffte och fulkomne een ewich messe och aartiidh uppa hans wæyne« i hver af kirkerne.

I stiftelsesbrevet for Lund betones det gentagende og utvetydigt, at der her er tale om en ny donation, forskellig fra den af 1407: Dronningen indstifter på hr. A.s vegne og med ærkebispens samtykke »eeth altere och een annen ewich messe och aartiidh, teel then ewich messe och aartidh, som for:de her Abram i for:de Lunde domkirke teelforen haffde«. Først nu fastsættes også opførelsen af et særligt kapel med jerngitter, glarvinduer, ornamentter, malerier og andet tilbehør. Ved kapellets alter skulle læses daglig messe, hveranden dag for st. Peter, hveranden for st. Laurentius, desuden hvert år på hr. A.s dødsdag en årtid »meth messer och vigiliis«. Til den nye stiftelse henlagdes foruden en pengesum Tyringe gods i Oxie herred. Kapellet kom aldrig til opførelse; i stedet fik »altare Abrahæ« — senere ved en pudsig misforståelse kaldet »altare sancti Abrahæ«³ — sin plads i et

¹ Rep. I, nr. 5183; trykt (efter afskrift i Langebeks Dipl.) af v. Möller, opus cit., 321—23.

² Sv. Dipl. II, nr. 1525; jfr. v. Möller, opus cit. 323—25.

³ Ewert Wrangel i Stud. tillägnade Magnus Pfannenstill (1923), 464.

ældre kapel, det, der havde navn efter st. Dionysius¹. Det i 1407 indstiftede Mariaalter blev efter bestemmelse af hr. A.s »procuratores et commissarii« først anbragt midt i selve langskibet; men da det her var i vejen for de kirkelige processioner, lod ærkebiskop Peder Lykke det 1434 flytte til Thomas Becket's kapel². Begge de to altre var i brug lige til reformationen, og de to tilsvarende præbender bestod endnu meget længere³.

Også gavebrevet til Roskilde domkirke foreskrev opførelsen af et særligt kapel, og dette blev i løbet af få år virkelig rejst i det søndre tårn; det er det såkaldte Bethlehems kapel⁴ (senere Kragernes familiegravelse). Her holdtes daglig messe for vor frue og dertil hvert år årtid på A. B.s dødsdag. Til denne stiftelse anvistes gods i Greve og Lille Heddinge.

Det var således alt i alt meget betydelige midler, A. B. i sine senere år båndlagde til kirkelige formål. En nøjagtig opgørelse af donationernes samlede størrelse er ganske vist vanskelig, da dronning Margrethes fundamentsbreve for de to kapeller kun ganske summarisk angiver det dertil henlagte jordegods. Man tager dog næppe meget fejl i at antage, at disse to stiftelser, der forudsatte byggearbejder, har kostet lige så meget som de tre ældre tilsammen; på dette grundlag kan da hr. A.s samlede godsgave til kirken beregnes til mindst ca. 80 købstad- og bøndergårde eller henved en syvendedel af hans samtlige kendte gods-

¹ Script. rer. dan. VII (1792), 251; O. Rydbeck i Lunds domkyrkas hist. I (1946), 84.

² Dipl. dioec. Lundensis III (1900), nr. CL, CLI; Rep. I, nr. 6694.

³ Registrum honorum ecclesiae et capituli Lundensis 1570 (RA, Danske Kanc., B 46 e), fol. 191 v og 199 r. I Registre over alle Lande V, fol. 459, er indført et forleningsbrev af 20. juni 1551 (udtog i Kanc. Brevb. 1551—55, 48) til Lauge Brahe på de 7 gårde i Läckarp og en mølle i Saxtorp, »som Abraham Brodersen har skænket til Jomfru Marie Alter i Lund«. Ejendommeligt nok synes de forskere, som har arbejdet med Lunds domkirkes historie, ikke at have været klar over forskellen mellem de to til A. B.s navn knyttede alterstiftelser, se således ovenfor anførte arbejder af Ewert Wrangel og O. Rydbeck.

⁴ Om dette se Vilh. Lorenzen: Roskilde Domkirke (1924), 32, 109, 124; J. O. Arhning: Roskilde Domkapitels Historie I (1937), 293—96, 355.

besiddelser. Siden den store klostergrundlæggelses tid et par århundreder før har næppe nogen middelalderlig herremand været hans lige i gavmildhed. Til sammenligning kan anføres, at det omtrent samtidig st. Andreas kapel ved Roskilde domkirke, indstiftet 1387 af den mægtige og rige Lungeslægt, kun fik tillagt 12 1/2 bondegård, og dette gods var der endda 12 personer om at skænke¹. Erik Ottesen Rosenkrantz' bekendte store gaver til klostre (navnlig det i Mariager) beløber sig alt i alt ikke til mere end ca. 30 gårde². Antallet af alterstiftelser i tiden omkring 1400 er vel ret betydeligt; men de er gennemgående mindre end A. B.s, og navnlig er det ganske enestående, at een og samme mand indstifter altre ved flere kirker.

Der er i hele dette stykke en slående lighed mellem hr. A. og hans høje beskytterinde, dronning Margrethe, hvis gavmildhed blot var af endnu større dimensioner og temmelig ligeligt til fordel for bispestole, klostre og købstadkirker over hele riget; også hun oprettede alterstiftelser ved flere domkirker³. Der er grund til at tro, at ligheden strækker sig også til motiverne. Spørgsmålet om Margrethes bevæggrunde har Erslev gjort til genstand for undersøgelse; han standser ved den forsigtige dom, at om end politiske betragtninger sikkert har spillet ind med, »er der dog næppe Grund til at tvivle om, at Margrethes Begunstigelse af Gejstligheden har haft en virkelig Fromhed til Baggrund, om end naturligvis en Fromhed af den Art, der var den almindelige i hine Aarhundreder⁴. Om A. B. gælder væsentlig det samme, om end med en lidt anden nuancering. Det er ikke rimeligt, at hr. A. med sine donationer til kirken har forfulgt politiske formål i snævrere forstand; dertil var han simpelt hen

¹ Arhning, opus cit. 251—56.

² K. Barner: Familien Rosenkrantz's Historie I (1874), 204 f. — Den eneste, der muligvis kan gøre A. B. rangen stridig, er den endnu rigere hallandske jorddrot Poul Laxmand, hvis livsløb 100 år senere i det hele frembyder slående ligheder med hans; Poul Laxmands gaver var imidlertid kontante pengebeløb, hvad der vanskeliggør nøjere sammenligning.

³ Erslev: Dronn. Margr., 331—40.

⁴ Ibidem 338.

for lidt egentlig politiker. Heller ikke i hans godspolitik kan de have gavnet ham synderligt; hvis det var tilfældet, havde han vel også snarere betænkt Linköping og Vadstena end Lund og Roskilde. Derimod har han med rette kunnet regne med, at offervillie over for kirken var et væsentligt middel til at bevare dronningens gunst. Måske har han også ment, at når det nu engang var blevet fornem mode at indstifte slægtsaltre, så fik han dermed en lejlighed, som ikke burde forsømmes, til på een gang at anskueliggøre sin rigdom og bevare sit navn til en fjern eftertid. Beregnende bitanker af denne art er sandsynlige. På den anden side kan der, som Erslev har gjort det i Margrethes historie, også i overleveringen om hr. A. påvises træk, der taler imod at anse disse mere verdslige motiver for enerådende. Flere pavebreve vidner om, at efterlevelsen af den katolske kirkes forskrifter utvivlsomt har været ham et alvorligt problem. Allerede 1398 fik han således tilladelse til selv at vælge sin skriftefader¹. I 1401 opnåede han ret til i visse tilfælde at lade læse messe før daggy². Endnu tydeligere taler dog to breve fra 1408³: ved det ene fik han lov til at høre messe på steder, der var belagt med interdikt; ved det andet tillodes det ham, under hensyn til hans alvorlige sygdom, at nyde mælkemad også på de dage, da det efter kirkens fasteregler ellers var forbudt. Hans ønske om at opnå disse dispensationer er uforklarligt, med mindre han har følt sig alvorligt og personligt forpligtet over for kirkens forskrifter. Målt med sin samtids alen har han været en from mand; men tidens kristendom var hverken det nye testaments eller Luthers. Rimeligvis har kannikerne i Lund og Roskilde i hans store gaver set en opbyggelig og passende bod for den uret, hvormed hans rigdom var samlet!

Om hans arvinger har delt denne opfattelse, turde være mere tvivlsomt. Hans første hustru, fru Märta, døde som nævnt⁴ senest 1406. I dette ægteskab var der, så vidt vides, kun eet barn,

¹ Acta pont. Danica II (1907), nr. 904.

² Sv. Dipl. IV, nr. 2867; udtog i Acta pont. Danica II (1907), nr. 998.

³ Ibidem, nr. 1118—19.

⁴ Se s. 59.

datteren Birgitta, som må være født ret snart efter ægteskabets indgåelse. Dennes første ægtefælle var noget ældre end hende selv; det var ridderen Jens Eskilsen Falk¹ til Vallo, en sønnesøn af den fra Valdemar Atterdags historie bekendte Bo Falk. Det har for hr. A. været et både økonomisk og socialt fuldt tilfredsstillende parti. Jens Falk var i live endnu 23. juni 1402², men var uden tvivl død inden 23. okt. 1405³. Da der var tre børn i ægteskabet, kan dette næppe være indgået senere end 1402. En søn bar faderens navn og er derfor sandsynligvis først født efter hans død; selv døde han i barnealderen⁴. De to døtre blev derimod begge voksne og godt gift, den ene med Henning Podesbusk⁵, en sønnesøn af drosten af samme navn, den anden med den bekendte rigsmarsk Oluf Axelsen Thott⁶. Den unge enke giftede sig snart igen, og denne gang med en mere jævnaldrende ægtefælle; det var den svenske ridder og rigsråd Ture Stensson⁷ af Bielkernes fornemme slægt. Hans fader, Sten Bengtsson⁸, havde været kong Albrechts marsk, men i øvrigt som en af Bo Jonssons testamenteksekutorer meget virksom ved dronning Margrethes indkaldelse og en af unionspartiets støtter i de første tiår; A. B. må ofte have truffet ham og sympatiseret med ham. Han ejede Kråkerum på Öland, hvortil også sønnen skrev sig.

¹ Danmarks Adels Aarb. IX (1892), 119 f.

² Molbech & Petersen, opus cit. 158.

³ På denne dato skodede klostret i Gudhem sjællandsk gods til hr. A. »oc hans dotter frw Byrghitta oc hennes arwinga« (Sv. Dipl. I, nr. 650). Denne formel forudsætter, at Birgitta var enke, og dette modsiges ikke af nogen anden kilde. Thisets påstand (Danmarks Adels Aarb. IX (1892), 120), at Jens Falk levede endnu 6. jan. 1408, beror nemlig på forveksling med Jens Eskilsen Krumpen, hvad utvetydigt fremgår af vedkommende segl under originalbrevet. Samme jyske rigsråd må det være, der har besejlet det i Stemanns Geschichte des öffentlichen und Privat-Rechts des Herzogthums Schleswig III (1867), 32, trykte tingsvidne af 21. juli 1406; sigillografisk bevis er her udelukket, da originalen er tabt.

⁴ Sv. Dipl. I, nr. 802.

⁵ Danmarks Adels Aarb. XXV (1908), 361 f.

⁶ Dansk Biogr. Leks. XXIV (1943), 52.

⁷ Gottfrid Carlsson i Sv. Biogr. Lex. IV (1924), 148 f.

⁸ Sv. Tunberg ibidem 147; jfr. Sverges traktater II (1883), passim.

Dennes bryllup med Jens Falks enke fandt sted på Opensten og kan med ret stor sikkerhed dateres til 16. jan. 1407¹. Også i dette ægteskab fødtes tre børn²: Erik Turesson, der døde som svensk rigsråd 1450, Sten, der døde ung, og Birgitta, der blev den senere svenske konge Karl Knutssons første hustru. At således to af hr. A.s datterdøtre blev gift med fremtrædende politiske personligheder, fik en vis betydning³.

Selv giftede A. B. sig anden gang med Cecilia (Sidsel) Nielsdatter af den sjællandske slægt, der senere kaldtes Jernskæg. Hun nævnes efter hans død som hans enke; hvornår ægteskabet blev indgået, kan ikke nøjagtigt oplyses, men da skiftet med stiftsønnen Benkt Piik er dateret 7. febr. 1407⁴, er det ikke usandsynligt, at hr. A. har fejret sit eget bryllup samtidigt med datterens. Partiet synes hverken særlig rigt eller fornemt; brudens fader, Niels Ovesen⁵, var ganske vist ridder, men derimod ikke rigsråd; det blev først hendes broder, hr. Anders Nielsen⁶. Begge skrev sig til Herlev i Nordsjælland, men ses ikke at have været særlig rige. Fru Cæcilie var betydeligt yngre end sin ægtefælle. Efter dennes død giftede hun sig 1412 eller 1413⁷

¹ I anledning af striden mellem A. B.s arvinger optoges 1462 et tingsvidne af Nordhallands landsting (trykt Saml. utg. af Sv. Fornskr.-Sällskapet CXXXIV (1908), 37 f., jfr. 69), hvorved fastsloges, at nævnte bryllup stod på Opensten søndagen næst efter 20. dag jul; vidnerne erindrede tydeligt at have været med til i den anledning at fore vin, mjød og tysk øl fra Varberg til Opensten. Året angav de ikke; men 18. jan. 1407 indgik Ture Stensson og hans hustru Birgitta overenskomst (Sv. Dipl. I, nr. 802) med hr. A. om arven efter Jens Falk. Der kan herefter kun være tale om 1407 og de nærmest foregående år; men da søndagen efter 20. dag jul 1407 faldt på 16. jan., har denne dato stor sandsynlighed for sig. Jfr. Gottfrid Carlsson i Sv. Biogr. Lex. IV (1924), 148.

² Saml. utg. af Sv. Fornskr.-Sällskapet CXXXIV, XXVII.

³ Jfr. s. 118.

⁴ Jfr. s. 79.

⁵ Danmarks Adels Aarb. XVI (1899), 184.

⁶ Ibidem, 184 f.; jfr. Sverges traktater III (1895), passim.

⁷ Hun var endnu enke 6. marts 1412 (Ældste danske archivreg. I (1854), 40), men påny gift 25. april 1413 (Sv. Dipl. II, nr. 1713).

anden gang med Bonde Jacobsen (Thott)¹, en fætter til Axel-sønnernes fader. Hun døde først henimod 1470².

En nærmere redegørelse for den skæbne, der efter hr. A.s død blev hans godskomplekser til del, falder uden for denne af-handlings rammer. Det skal blot bemærkes, at de efter en kort-varig beslaglæggelse³ fordeltes således, at det smålandske gods tilfaldt Ture Stensson, hvis arvinger siden kom i heftig strid om det⁴, mens det sydhallandske gods omkring Vapnö og Tors-torp ved en opgørelse 1419⁵ kom i hænderne på Bonde Jacobsen og forblev hos slægten Thott. A. B.s svensk-danske godsrige blev altså af endnu kortere varighed end den politiske union, hvortil det støttede sig.

IV. Død og eftermæle.

I sommeren 1410 fulgte hr. A. B. den unge kong Erik på et krigstog mod Holstenerne på Als. Her blev han den 27. aug.⁶ henrettet.

Begivenheden vakte, som man let forstår, overordentlig op-sigt. Den omtales ikke blot i de fleste af 15. årh.s danske og svenske krøniker og årbøger, men nyheden fandt også vej til Nordtyskland, ja endog til det fjerne Island⁷. Beretningerne giver dog ikke mange enkeltheder; de fleste af dem nøjes med at anføre selve kendsgerningen og dertil knytte en kort og oftest ugun-stig dom over den afdødes personlighed. Noget bedre besked om sammenhængen giver brevmaterialet, selv om også det er fattigt.

Selve dommens tekst er ikke bevaret. Når vi alligevel ved

¹ Danmarks Adels Aarb. XVII (1900), 415.

² Rep. II, nr. 2408, 2770.

³ Jfr. s. 101.

⁴ Saml. utg. af Sv. Fornskr.-Sällskapet CXXXIV.

⁵ Sv. Dipl. III, nr. 6662.

⁶ Om dødsdatoen se Kr. Erslev i Hist. Tidsskr. 5. r. III (1882), 364, optr. i Hist. Afhandl. I, 67.

⁷ Annales Islandici posteriorum seculorum I (1922—27), 16 (Nye Skalhóltsannal).

lidt om dens præmisser, skyldes det, at der blev tale om en slags appel. Kort efter eksekutionen blev alt hr. A.s jordegods i det mindste formelt beslaglagt. Denne inddragelse må have vakt nogen opposition. På en herredag i Jönköping marts 1412 tilbød nemlig dronning Margrethe arvingerne proces, hvis de mente at have retskrav på godset, men de frafaldt tiltale. De to tingsvidner, som optoges om dette tilbud og dets udfald, er ganske vist heller ikke bevarede, men deres indhold er dog ret velkendt fra fyldige referater i de ældste danske arkivregistraturer¹. Af det udførligste ses, at udstederne var bisperne af Linköping og Oslo »met mange flere Sueriges oc Norges raadt«, forsamlet i Jönköping. For denne domstol bød dronningen sig i rette med ridderne Ture Stensson, A. B.s svigersøn, og Jens Grim, hans svoger. Men, hedder det videre i udtoget af tingsvidnet: »Tha fandtz thet saa at for^{ne} her Abram Broderszen hagde forszønt brot thet wilkor, som hand sielff hage wilkorit vnnder liiff oc vnnder godts, om en fredt, som koning Erick oc hans raadt oc for^{ne} her Abram Broderszen sielff lyst hagde paa landet Als . . .«. Derefter spurgte Margrethe de to riddere, »om the nogit straffit then dom, som offuer for^{ne} her Abram Brodderszen wor dømt, ther hand miste sit liiff, oc om the wille haffue nogen ret eller tiltall om nogen arff eller rettighedt effter her Abram Broderszen. Tha sagde the bode ney, oc wille ingenn till tall eller rettighedt haffue till nogen rett eller arff efftter her Abram Broderszen, vthen droniing Margrete wille naadelig giffue thenom nogit igienn.« — Den i slutningsordene udtrykte forhåbning opfyldtes et år senere, da kong Erik ved et brev af 25. april 1413² »aff war serdelis nadh oc gunst« overlod Ture Stensson og hustru alt A. B.s gods, som »han rættelighe fonghet hafdhe«, dog med forbehold af enkens rettigheder. At disse må være fyldestgjort ved et tilsvarende, nu tabt dokument, fremgår af et åbent brev af 26. jan. 1414³, hvorved både hr. Ture og fru Cæcilias anden ægtefælle, Bonde Jacobsen, kundgjorde »then stora dygdh,

¹ IV (1885), 24 f.; kortere udtog ibidem I (1854), 40 og 65.

² Sv. Dipl. II, nr. 1713.

³ Ibidem II, nr. 1886.

sønderlich nadhe och kærlich», kongen havde vist dem ved at tilstå dem den arv, de ville have fået, hvis A. B. ikke var retteligen »æfter lands lagh vntlifuet fore sine brøde skyld«, ligesom de udtrykkeligt gav afkald på alle videre krav.

Lige siden udtogene af disse breve for menneskealdre siden først fremdroges, har særlig regesten af brevet fra 1412 med rette været anset for en hovedkilde. Den gengiver et officielt aktstykke, affattet kort tid efter den omhandlede hændelse, udstedt og tiltrådt af mænd, der havde forudsætninger for at vide besked derom. Kun fra eet synspunkt er det muligt at drage dets troværdighed i tvivl. Det er ganske klart, at A. B.s arvinger i 1412 havde valget mellem to muligheder: de kunne godkende dommen af 1410 og dermed modtage den afdødes jordegods af dronningens nåde; eller de kunne protestere mod den og forsøge at hævde deres adkomst til godset ved proces. Da denne sidste udvej var risikabel, kunne man tænke sig arvingernes godkendelse afgivet under pres og mod bedre viden. Vil man regne med denne mulighed — og mere kan det aldrig blive —, kan man lige så godt straks afstå fra forsøget på at rekonstruere hændelserne i 1410. Men hypotesen kan lades ude af betragtning. Den forudsætter en sjælden kynisme hos den uskyldigt henrettedes hustru og datter samt en endnu mere usandsynlig villighed hos norske og svenske rigsråder til at gå kong Eriks ærinde. Sidst, men ikke mindst savner den enhver positiv støtte i kilde-materialet, selv i de over for kongen mest ugunstige fremstillinger.

Brevet af 1412 fortjener altså tiltro. Det meddeler den oplysning, at hr. A. dømtes for brud på en af ham selv tiltrådt landefred. En nærmere omtale af, hvad en sådan landefred var, vil da være på sin plads.

Begrebet kendes bedst fra tysk ret¹. Det var bestemmelser om en forhøjet fred inden for et afgrænset landområde eller hele riget, med gyldighed inden for en vis tidsfrist og sikret ved skær-

¹ Poul Johs. Jørgensen i *Salmonsens Konversationsleksikon*, 2. udg., XV (1923), 339.

pede straffe, oftest livs- eller legemsstraffe. Meningen med dem var at begrænse ulemperne ved den adelige fejderet, og de fik både i denne og i andre henseender varig og gavnlig indflydelse. En ganske tilsvarende form for lovgivning havde man i Sverige i de såkaldte edsörer, der kendes helt tilbage til Birger Jarls tid og senere blev til en særlig »edsöresbalk« i landslovene¹. Fra Danmark kendes kun svage og sene tilløb til en lignende udvikling. Nogen lighed med de tyske landefrede har således den danehofsbeslutning af 1360² der går under navn af Valdemar Atterdags håndfæstning, og hvis senere del indeholder to parter fælles tilsagn om strengere håndhævelse af landslovenes strafferetlige bestemmelser, f. eks. mod voldgæsteri. Et bedre eksempel på en dansk landefred giver dog et brev, der stammer fra danehoffet i Nyborg 1377³; da dette under ed havde besluttet, at rigets indbyggere skulle nyde stadig fred og deres ret, lov og frihed uforkrænket, forbandt dronning Margrethe, kong Oluf, rigsrådet og et stort antal adelsmænd sig højtideligt ved deres ære og tro til dels selv at overholde kong Valdemar Lovgivers og senere kongers love, dels med liv og gods at stå til tjeneste efter rådernes og rigsebedsmændenes opfordring, dersom nogen lægmand eller klerk forurettedes mod landslovene.

Ud fra dette brev må man forestille sig indholdet af den tabte landefred på Als 1410. Dens aktuelle baggrund var den politiske og militære situation. Kort efter krigens udbrud havde kong Erik besat ikke blot Ærø, men også det meste af Als. 14. aug. havde Nordborg slot overgivet sig; i kapitulationsakten⁴ nævnes A. B. sidste gang i live. Efter dette var den danske hær sandsynligvis herre over hele øen, alene med undtagelse af Sønderborg slot. Det var da meget vigtigt, at besættelseshæren viste så god disciplin, at befolkningen fik indtryk af at stå over

¹ E. Kock i Sv. uppslagsbok VII (1939), sp. 1189.

² Aarsberetn. fra det kgl. Geheimearchiv II (1856—60), 17—21; jfr. Axel E. Christensen: Kongemagt og Aristokrati (1945), 198 f.

³ Aarsberetn. fra det kgl. Geheimearchiv II, 24—27, jfr. Poul Johs. Jørgensen: Dansk Retshistorie (1940), 77.

⁴ F. H. Jahn: Danmarks pol.-mil. Hist., 494f.

for landsmænd og værnes af dansk lov. At opnå dette turde have været formålet med den forpligtelse, som kongen fik sine råder til at indgå. At denne i modsætning til landefreden af 1377 må have indeholdt specielle straffebestemmelser, fremgår, som det nedenfor¹ nærmere skal udvikles, af dommen over A. B.

Brevet af 1412 oplyser kun, at hr. A. brød forpligtelsen, ikke hvordan han gjorde det. Herom fortæller dog andre, men ganske vist ikke fuldt så gode kilder. Mest opmærksomhed har man hidtil vist en holstensk kronike, der går under navnet Presbyter Bremensis. Den er nedskrevet ved midten af 15. årh. og er hovedkilden for vor viden om krigsbegivenhederne 1410; i denne sammenhæng indføjes også beretningen om A. B.s død². Ifølge denne deltog han i belejringen af Sønderborg slot, som kongen trods et stort opbud af belejringsmaskiner måtte opgive at indtage. Videre hedder det: »hec videns, ad extremum dolum, quem in corde gerebat contra dictum Abraham militem, ipsum de stupro accusari fecit et obinde decapitari, quia hic miles plures habuit in Swecia famulos, quam rex. Et regina interim castra, que tenuerat dictus miles, reaccepit sibi³«. Til Presbyters påstand om henrettelsens virkelige årsag skal vi vende tilbage⁴; foreløbigt kan vi nøjes med at notere, at han positivt bekræfter, at en rettergang fandt sted, altså forsåvidt stemmer overens med brevet af 1412, samt at han nævner utugt (stuprum) som anklagens indhold.

Sædelighedsforbrydelsen som domsmotiv genfindes i to andre berettende kilder. Af disse er dog den ene⁵ klart sekundær og

¹ Jfr. s. 110.

² Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum Tomus XXI (1869), 292. Ældre udg. i Quellensammlung der Schlesw.-Holst.-Lauenburgischen Gesellschaft f. vaterländische Gesch. I (1862), 116.

³ Da [kongen] så dette, lod han, efter den argelist, han bar i sit hjerte mod hr. Abraham, ridderen anklage for utugt og derefter henrette, fordi denne ridder havde flere tjenere i Sverige end kongen. Og imidlertid tog dronningen de slotte tilbage, som ridderen havde haft i hænde.

⁴ Jfr. s. 108 f.

⁵ Lambertus Alardus: Res Nordalbingicae, tr. i Westphalen: Monumenta inedita Rerum Germanicarum I (1739), sp. 1828; det er dette arbejde, hvortil v. Möller (opus cit., 374, note 72) hentyder.

dermed værdiløs; den opgiver nemlig udtrykkeligt Bremerpræsten som kilde. Den anden er en af pommeraneren Thomas Kantzow i anden fjerdedel af 16. årh. skrevet krønike¹. En omtale af Englebreds opstand fører forfatteren ind på nordisk historie; at skildre rejsningens årsager må ganske vist i første række blive de danske og svenske historikers sag, men »was ich von den Alten davon gehört«, vil han dog nedskrive. I Sverige, fortæller han, er der ingen fyrster, kun mægtige adelsslægter, hvoraf rigsråderne udtages. En sådan rigsråd havde voldtaget en bondedatter, der anklagede ham for kong Erik med krav om, at den skyldige enten skulle ægte hende eller bøde med livet; da kongen trods gentagne forsøg ikke kunne overtale hende til at nøjes med økonomisk erstatning, anså han sig for bundet af loven og gennedrev trods rigsrådets modstand en dødsdom. Endnu på retterstedet, da forbryderen allerede var bundet, bevægede hans standsfæller kongen til et sidste forsøg på at formilde pigen, men forgæves. Kantzow slutter med en bemærkning om, at hændelsen lagde grunden til den misfornøjelse hos den svenske højadel, der til sidst førte til kongens afsættelse.

Selv om Kantzows fortælling hverken navngiver den henrettede eller dramaets skueplads, kan der dog ikke være tvivl om, at A. B.s skæbne er den oprindelige kerne i den sene og sagnagtige overlevering, han formidler. Dens enkeltheder har ingen krav på tiltro. Derimod var det en forhastet dom, når Erslev² frakendte den enhver kildeværdi som »en blot Udpyntning af den holstenske Krønike«. Denne opfattelse er uholdbar; Kantzows egen påberåbelse af mundtlig overlevering finder støtte i, at hans version i stærk modsætning til Presbyters præges af en tendens til at svække kongens medansvar for henrettelsen.

Endnu en kilde nævner imidlertid forbrydelsens art. Det er en af akterne fra den førnævnte arvetvist om A. B.s svenske

¹ Seneste udgave: Des Thomas Kantzow Chronik von Pommern in hochdeutscher Mundart. Band I. Letzte Bearbeitung, hrsg. v. Georg Gaebel, (1897), 269—71.

² Dronn. Margr., 492 f. Om afvigelserne fra Presbyter, jfr. nedenfor s. 111 f.

godsbesiddelser. Stridens parter var de to riddere Ture Turesson (Bielke), en søn af Ture Stensson i dennes andet ægteskab, og Erik Eriksson (Gyllenstierna), gift med sammes datterdatter. Da denne sidste tillige var Karl Knutssons datter, mens Ture Turesson hørte til unionspartiet, er det intet under, at forløbet af den langvarige arvesag stærkt påvirkedes af unionspolitikens omskiftelser. Da således Karl Knutsson 1457 måtte forlade Sverige, kom Ture Turesson i faktisk besiddelse af det meste af det omstridte gods og beholdt det trods alle sin modparts anstrengelser i en længere årrække. Efter slaget ved Brunkeberg blæste vinden modsat, og da Erik Eriksson nu genoptog sagen, havde han al anledning til at vente forståelse for sin argumentation. Et vigtigt led i denne var hans påstand, at Ture Stensson havde ejet det pågældende gods i kraft af en kongelig gunstbevisning, ikke som sin hustrus fædrearv. I dette hovedpunkt fik han medhold i en svensk herredagsdom af 19. aug. 1473¹. Afgørelsen var udtrykt i følgende ord: »Item dömde wij oc thät herre Abraham brodherson effter Swerigis bescriffuen lagh hauer eig forbrutit sin jorda gotz j the thw erende som honom ware tillaghde som äre waldtecht oc friidbrwt vtan herre Thwre thuesson kan honom nagot annad tilleggia medh rätta«.

Som efterretning om, hvad der skete 1410, er nu denne fremstilling trods brevformen naturligvis kun en beretning, og det en åbenlyst tendentiøs. Den behøver altså i høj grad kritisk prøvelse. Ved denne har man at gå ud fra brevet af 1412, vor fornemste kilde. En sammenligning med dette falder straks i et hovedpunkt ud til ugunst for dommen af 1473; der er ingen tvivl om, at A. B.s gods faktisk blev inddraget. Og derom kan dommerne næppe have været uvidende. Ganske vist kan brevet af 1412 næppe have foreligget for retten, der i så fald dårligt kunne have fornægtet dets vidnesbyrd. Et dermed sammenhørende brev, nemlig Erik af Pommerns gavebrev af 1413², havde derimod i 1461 spillet en hovedrolle i arvetvisten³, og hvad der

¹ Saml. utg. af Sv. Fornskr.-Sällskapet CXXXIV, 102—04.

² Jfr. s. 101.

³ Saml. utg. af Sv. Fornskr.-Sällskapet CXXXIV, 97.

12 år før havde været parterne såre velkendt, kan ikke have været glemt i 1473. De svenske rigsråders kendelse må derfor fortolkes således, at de vel ikke bestred den faktiske beslaglæggelse, men derimod underkendte dens retsgyldighed. Deres begrundelse herfor var sat op med bestikkende logik. De forudsatte, at A. B. var svensker, og sluttede, at han burde være dømt efter svensk lov; de gik endvidere ud fra, at han var skyldig i voldtægt og fredsbrud; følgelig skulle hans straf være udmålt efter voldtægtsparagraffen i kong Magnus' landslov. Da denne¹ kun hjemlede livsstraf, ikke godsconfiskation, var inddragelsen af A. B.s jordegods og dermed donationen 1413 juridisk ugyldige handlinger.

Selv om nu dette ræsonnement i sine hovedtræk utvivlsomt var falsk, indeholder det dog lige så sikkert momenter af sandhed, som det — ikke mindst i betragtning af det øvrige kildemateriales fattigdom — lønner sig at søge udskilt. Som ren tendensdigtning kan dommen af 1473 ikke affærdiges. Den er jo ikke et historisk propagandaskrift, henvendt til et bredt publikum uden mulighed for kontrol; den er afgørelsen af en retstvist, hvis parter begge tilhørte A. B.s slægt, og hvoraf tilmed den ene i egen interesse måtte være kritisk indstillet over for domstolen, der endog tilbød dem begge en revision af kendelsen, dersom nyt materiale i A. B.sagen inden år og dag kunne fremlægges². Det var under disse vilkår ikke rådeligt for dommerne at indlade sig på bevidst urigtige påstande; det er ulige mere sandsynligt, at de i god tro har søgt deres udgangspunkt netop i slægtsoverleveringen. Til oplysning om dennes indhold bliver dommen 1473 således tolket en pålidelig kilde. At man i den henrettedes svenske efterslægt et par slægtled efter hans eget opfattede ham selv som svensker, må forekomme meget naturligt; det harmonerer fortrinligt med Karlskrønikens skildring af ham³. En anden sag er, at denne opfattelse var fejlagtig. De

¹ Samling af Sveriges gamla lagar, utg. af D. C. J. Schlyter, X (1862), 249 f., jfr. 255.

² Saml. utg. af Sv. Fornskr.-Sällskapet CXXXIV, 103.

³ Nærmere nedenfor s. 116 f.

breve, hvorfra *vi* ved, at A. B. var dansk rigsråd og kaldtes ridder i Lunde stift¹, kendte imidlertid næppe nogen i Kalmar 1473. På dette punkt var således slægtstraditionen bevisligt urigtig, men deraf følger ikke, at den var det helt igennem; overleveringen om, at anklagen gik ud på voldtægt og fredsbrud, kan ikke modbevises, ja der er ikke engang gyldig grund til at betvivle den.

Dommen af 1473 kommer vi tilbage til. Foreløbigt nøjes vi med at fastslå, at den bekræfter de to tyske beretningers vidnesbyrd om, at hr. A. anklagedes for forbrydelse mod sædeligheden. Førstehåndskilder er ganske vist ingen af de tre; men vi har ingen bedre, og der er i det mindste intet påviseligt afhængighedsforhold mellem dem. Det er da kritisk forsvarligt at kombinere hovedindholdet af deres udsagn med brevet af 1412. Konklusionen må blive, at det fredsbrud, for hvilket hr. A. dømtes, bestod i voldtægt.

På dette grundlag blev den formelle dom afsagt. Deraf følger jo ikke uden videre, at dommen var retfærdig. Muligheden for, at A. B. dømtes uskyldig, er dog ret teoretisk. Den finder kun støtte i een kilde, nemlig Presbyter, som antyder justitsmord. Selve hans tekst må ved nøjere analyse vække dyb mistro, fordi den rummer en uforliget modsætning. Kongens misundelse fremstilles som henrettelsens hovedgrund; samtidig erkendes det, at der forelå en anklage for usædelighed; men hvordan kongen sandsynliggjorde sin falske beskyldning, derom får vi ingen underretning. Presbyter bekræfter, at hr. A. anklagedes for usædelighed; han bestrider ikke, at han også dømtes derfor. Fra de andre kilder adskiller han sig først i vurderingen af hele denne rettergang som humbug. Mod påstanden herom, der fremsættes uden skygge af dokumentation, står hele brevmaterialet: herredagen i Jönköping stadfæster dommen, arvingerne erklærer 1414, at deres nære slægtning var rettelig undlivet efter landslov, den danskfjendtlige og af dansk kongemagt uafhængige domstol 1473 underkender alene konfiskationen. Har Presbyter ret, er de svenske og norske råder ved erklæringen 1412 enten

¹ S. 73.

kongens medskyldige eller durkdrevent vildledt af ham; begge alternativer er usandsynlige. Det fra og med dette punkt nødvendige valg mellem kilderne synes da ikke vanskeligt, så meget mindre som Presbyter notorisk er danskerne og især kong Erik meget fjendtligt stemt. Af Presbyters fortælling kan da i det højeste drages den slutning, at der i forfatterens samtid gik rygter om skjulte årsager til henrettelsen.

Disse rygters berettigelse har dog ikke alle nyere forskere blankt turdet afvise. Problemet har fængslet historikerne, lige siden F. H. Jahn¹ for over hundrede år siden med lidenskab værgede Erik af Pommerns minde mod bagvaskelsen; det er hans fortjeneste først at have givet brevene af 1412—14 den plads, der tilkommer dem; men indtrængende kritisk bearbejdelse af materialet savnes. Ud fra et noget bredere kildegrundlag tiltrådtes Jahns standpunkt fire årtier senere af P. v. Möller².

En roligere, mere kritisk afbalanceret dom finder man, som det var at vente, hos Kr. Erslev³. Efter kort referat af nogle af de vigtigste kilder konkluderer han: »Det være nu, som det vil: formelt retfærdig var Straffen vistnok, men at den var overordentlig haard, er sikkert nok; man var ellers i hin Tid ikke saa stræng mod Fredsbrydere og Voldsmænd, hvoraf der var nok i alle Stænder. Det synes temmelig givet, at Erik af Pommern i hint Brud paa den besvorne Fred kun har grebet Lejligheden til at ramme den overmægtige Stormand og farlige Undermaat, og Samtiden, i alt Fald Svenskerne, vare ogsaa ganske tilfredse med at se Hr. Abraham bragt ud af Verden«.

Erslevs forbehold med hensyn til dommens formelle retfærdighed gør Presbyter for megen ære. I endnu højere grad overdriver Gottfrid Carlsson historikerens skyldige forsigtighed, når han udtaler, at det ikke er aldeles klart, om domsafsigelsen virkelig er gået forud for henrettelsen⁴. Kun taget efter den strængeste bogstavelighed er bemærkningen rigtig, for så vidt kilde-

¹ Danmarks pol.-mil. Hist., 473—78.

² Opus cit., 96 f.

³ Dronn. Margr., 320 f., jfr. 492 f.

⁴ Sveriges hist. till våra dagar. III, 1 (1941), 115.

materialets fattigdom nødvendigvis forbyder os at følge rettergangens forløb fra dag til dag; for så vidt derimod derved antydes et bagefter legaliseret hidsighedsdrab, savner en sådan hypotese enhver hjemmel i kilderne, navnlig hos Presbyter, der udtrykkeligt angiver, at kongen »ipsum de stupro accusari fecit et obinde decapitari«. Rækkefølgen anklage, henrettelse, dom er lidet rimelig.

Tilbage står Erslevs hovedpåstand, at dommen var »overordentlig haard«.

Skal en sådan vurdering være mere end et subjektivt skøn, må der først og fremmest spørges, om strafudmålingen var juridisk forsvarlig. Det var det spørgsmål, som dommerne i 1473 besvarede benægtende. Deres svar er dog af ringe værd, da de gik ud fra den bevisligt urigtige forudsætning, at A. B. dømtes efter svensk ret. Hvad var da den virkelige retshjemmel? — En skånings forbrydelse på slesvigsk grund måtte normalt pådømmes efter Jyske Lov. Den deri bestemte straf for voldtægt var fredløshed¹. I praksis betød dette i senmiddelalderen dog næppe andet, end at forbryderen havde at indløse sin fred hos kongen med et af denne vilkårligt fastsat beløb; i virkeligheden var altså Jyske Lov på dette punkt ikke meget videregående end de andre landskabslove, som fastsatte dobbelte 40 marks bøder². Kun enkelte af stadsretterne havde dødsstraf³. Set på baggrund af samtidens gældende lovgivning var A. B.s straf således unægtelig hård. Fra brevet af 1412 ved vi imidlertid, at hr. A. dømtes for overtrædelse af en landefred, som han selv under fortabelse af liv og gods havde tiltrådt. De i selve landefreden optagne straffebestemmelser var således dommens i samtidens øjne sikkert fuldt gyldige retsgrundlag. Heller ikke i vore dage er jo den tanke opgivet, at lovovertrædelser under krigsforhold må bedømmes strengere end fredstidens forseelser.

¹ Danmarks gamle Landskabslove, udg. under ledelse af J. Brøndum-Nielsen, II (1933), 166 f.

² Ibidem I (1933), 644 f.; VII (1942), 82 f.

³ Om disse og andre loves straffebestemmelser se H. Matzen: Forelæsninger over den danske Retshist. III (1895), 120 f.

Var således dommens formelle grundlag i orden, bestyrker dog sammenligningen med landslovene til en vis grad Erslevs vurdering. Men når denne fortrinsvis begrundes med den betragtning, at »man var ellers i hin Tid ikke saa stræng mod Fredsbrydere og Voldsmænd«, savnes bevismaterialet for dette skøn hårdt. Kendskabet til middelalderlig kriminalitet skyldes aldeles overvejende netop overleveringen om de domme, den gav anledning til, og hvad specielt voldtægtsforbrydelsen angår, turde det være svært at finde mange eksempler på, at landsting eller byting dømte mildere, end lovenes i forhold til moderne opfattelse dog ret skarpe paragraffer tillod. En anden ting er, at rimeligvis mange tilfælde af voldtægt er passeret upåtalet; men mon væsentlig flere end i andre århundreder? A. B.s sag har efter omstændighederne ikke været let at dysse ned; og havde det for øvrigt været nogen ære for kong Erik, om han havde forsøgt det?

Var sagen eengang rejst, kunne straffen vanskeligt ansættes mildere, end landefreden foreskrev. Lidet troværdigt er derimod Thomas Kantzows forsøg på at hævde, at Erik af Pommern positivt stræbte at redde voldsmandens liv. Om den ellers almindeligt anerkendte¹ kongelige benådningsret bevarede sin gyldighed efter en landefred, er ganske vist meget tvivlsomt. Men intet er i denne sammenhæng sikrere, end at der blev gjort kort proces. 14. aug. var hr. A. endnu en fri og indflydelsesrig mand; fjorten dage senere var hans hoved skilt fra kroppen. Selv om Erslevs uforbeholdne karakteristik af dommen som »overordentlig haard« er uholdbar, er dog selve hastværket påfaldende nok til, at det spørgsmål påtrænger sig, om der mellem Erik af Pommern og A. B. bestod en sådan spænding, at voldsgerningen bød kongen en velkommen anledning.

Til besvarelse heraf har Presbyters og Thomas Kantzows indbyrdes absolut modstridende skildringer omtrent lige ringe værd. Af Presbyters løst opbyggede beretning kan intet sluttes ud over det ene, at der blandt Eriks holstenske fjender en menneskealder efter gik det rygte, at hr. A. var et offer for sin konges misundelse. Men Kantzow repræsenterer en endnu senere tradi-

¹ Poul Johs. Jørgensen: Dansk Retshist., 326.

tion, hvis uafhængighed af den holstenske på ingen måde uden videre gør den troværdig. Kantzow var pommeraner; det er slet ikke usandsynligt, at de »gamle«, hvis meddelelser han påberåber sig, har tilhørt hertugslægten, og at deres fortælling i sidste instans går tilbage til kong Erik selv, som ved at fremhæve den forurettede kvindes uforsonlighed har villet værges sig mod de rygter, vi kender fra Presbyter. Den tydelige tendens vækker i hvert fald mistanke.

De direkte kilder svigter. Det må da forsøges, om man ad omveje kan erfare noget om de to mænds indbyrdes forhold. En i denne sammenhæng hidtil upåagtet kilde giver en interessant oplysning derom.

I Kalmars middelalderlige rådstueprotokol (»tänkebok«) findes på et af de første blade indført en notits¹ om et par lokaliteter i byens nærhed. Derom fortælles, at landsbyen Perstorp nedlagdes og blev til en avlsgård under Kalmar slot, og samtidig blev Stensö indgærdet til slottet som græsgang for heste; ved begge lejligheder blev borgernes rettigheder gået for nær. Der fortsættes: »Then tiidh konungh Erik war Cronadher y kalmarna til konungh ok tha han haffde redhit sina erikx gatw tha kom han til kalmarna ok han haffde skilt her abram fra kalmarna tha bleff han mestadels uppa kalmarna wel j thry aar . . .« Ved denne lejlighed henvendte borgerne sig til ham og opnåede et rettertings afgørelse af de omtvistede spørgsmål.

Kildens dateringer er uklare og i det mindste delvis urigtige. Kong Erik blev som bekendt kronet i Kalmar 1397, men sin eriksgata red han først i foråret 1401². Umiddelbart derefter kan han ikke have »skilt hr. Abram fra Kalmar«, af den gode grund, at denne sikkert endnu ikke var forlenet med slottet, hvorimod vi både fra andre kilder og fra selve rådstueprotokollen ved, at han havde det 1403—05³. Urigtig er endelig også den oplysning, at Erik af Pommern i tre år havde fast residens på

¹ Saml. utg. af Sv. Fornskr.-Sällskapet CLXXXIII, 5 f. Stedet er behandlet af P. v. Möller (opus cit. 89, fodnote), men uden forbindelse med hr. A.s død.

² Erslev: Dronn. Margr., 236 med henvisninger.

³ Jfr. s. 77.

Kalmar slot; vi har tilstrækkelig mange kongebreve bevaret til at kunne fastslå, at den unge konge i hele tiåret 1401—10 bestandig var på rejse. Da dommen om Perstorp og Stensö ikke synes kendt andetsteds fra, er kontrol ad den vej ikke mulig; heller ikke indførelsens plads i håndskriftet synes at tillade nogen slutning.

Trods denne unøjagtighed i detaljerne har rådstueprotokollen dog ret i noget væsentligt: at A. B. i et par år var lensmand på Kalmar, og at han før sin død atter afgav slottet — en hændelse, der med ikke ringe sandsynlighed kan dateres til slutningen af 1405 eller til 1406. Kildens eneste nye bidrag til hr. A.s historie er da dens angivelse af årsagen hertil: at det var Erik af Pommern, der fratog ham lenet. Tør man nu stole på denne oplysning?

Mod antagelsen af dens rigtighed taler egentlig kun eet: kildens kronologiske forvirring. Til dens gunst taler, at det er ganske rimeligt, at Kalmars byøvrighed har interesseret sig for og kunnet vide besked om årsagen til et personsifte af indgribende betydning for staden. Tungere vejer forklaringens indre sandsynlighed. A. B. var ikke den mand, der frivilligt gav magt fra sig — allermindst herredømmet over et så vigtigt slot som Kalmar, hvis distrikt tilmed smukt afrundede hans tidligere lensområde. Men tvangen kan næppe være udgået fra dronning Margrethe, hvis velvillie mod ham gav sig tydelige udslag endnu efter hans død. Det er derfor meget troligt, at hans afsked netop skyldes kong Eriks indgriben — så meget mere som vi ved, at denne kort efter Margrethes død på lignende måde fjernede de ildesete fogeder, hun havde indsat i Östergötland og Västmanland¹.

Vished i sagen lader sig efter kildens natur ikke nå. Men antager vi som hypotese, at kong Erik ca. 1406 fratog A. B. forleningen med Kalmar, falder derfra et ejendommeligt skær over hændelserne i 1410. Uvilkårligt påtvinger sig det spørgsmål, hvem der havde udpeget netop hr. A. til at deltage i ledelsen af

¹ Erslev: Erik af Pommern (1901), 295.

krigstoget mod Sønderborg. Denne østdanske rigsråd havde ellers, så vidt vi ved, intet haft at gøre hverken med nørrejyske eller slesvigske anliggender; og sine tidligere militære gæsteroller synes han ikke at have spillet så glimrende, at det gjorde ham selvskreven. Var han nu tilmed ilde lidt af kong Erik, bliver den nærmest liggende forklaring på hans nærværelse på Als i virkeligheden den, at dronning Margrethe har ønsket den. Der er næppe tvivl om, at dronningen og hendes søsterdattersøn ingenlunde var enige om den sønderjyske politik; hun foretrak de diplomatiske, han de juridiske og militære midler¹. Det er derfor meget vel muligt, at Margrethe for sit samtykke til offensiven 1410 har sat det vilkår, at der ved den unge konges side kom til at stå en i hendes øjne pålidelig og erfaren ældre mand, som kunne bremse hans uforsigtige fremstormen. Er dette sammenhængen, kan ingen undres over, at en koleriker som Erik uden lang betænkning har grebet en sagligt uangribelig anledning til at skille sig af med et besværligt formynderskab. — Hvad her er antydnet, er kun hypoteser; men de forklarer tilfredsstillende visse dunkle punkter.

Som resumé af de foregående undersøgelser skal en kort fremstilling af hændelsesforløbet 1410 skizzes.

I sommeren 1410 angreb Erik af Pommern med våbenmagt de holstenske grevers besiddelser i Slesvig. Utvivlsomt på fremtrædende post, måske som dronning Margrethes tillidsmand, deltog A. B. i toget. Da største parten af Als var besat, lod hærens førere lyse en landefred, som de selv under fortabelse af liv og gods bandt sig til at overholde. 14. aug. overgaves Nordborg slot; hr. A. var blandt dem, der modtog kapitulationen. Hårdere modstand bød Sønderborg slot. Under belejringen af dette gjorde A. B. sig skyldig i voldtægt; han blev sat under anklage og i henhold til landefreden dømt fra liv og gods. 27. aug. blev han henrettet. Det var intet justitsmord, og der

¹ Jfr. Erslev: Erik af Pommern, 7 f.

er heller intet grundlag for at antage, at dommen har forekommet samtiden uforholdsmæssig hård. Dog er det muligt, at en forudgående spænding mellem hr. A. og kong Erik har gjort sidstnævnte mindre tilbøjelig til at vise sig skånsom.

Ingen samtidig dansk årbog noterer A. B.s henrettelse. Hvilken stemning den opsigtsvækkende nyhed udløste i Sverige, fremgår derimod af samtidige svenske annaler. At birgittinerne i Vadstena, som havde haft så ringe glæde af deres forretninger med afdøde, måtte drage et lettelsens suk, var kun at vente; deres krønike anfører da også, at kong Erik lod henrette A. B., »mitem, qui, pro dolor, cum vixit, multum tirannice se habuit¹«. Men de stod på ingen måde ene med denne opfattelse. Visbygråbrødrenes udmærkede og sikkert også mere uvildige annalist noterer kort og godt, at hr. A. blev halshugget »pro forefactis suis²«. En langt skarpere tone anslår en tredje svensk årbog, den såkaldte »Anonymi chronicon«, som slutter med året 1415 og antages skrevet omtrent ved samme tid, altså ret kort efter A. B.s død. Den giver ham det hårde skudsmål, at han »egit tam crudelem tyrannum contra nobiles, pauperes, episcopos, ac clericos, fueratque tota via sua magnus virginum & puellarum stuprator³«. Tonens heftighed vækker her en umiddelbar tvivl, som styrkes ved, at brevmaterialet aldeles tier såvel om hr. A.s overgreb mod bisperne, hvis domkirker han tværtimod forskønnede, som om hans livslange usædelighed; een uægte datter har han haft, mere vides ikke om den ting. Den anonyme krønikes forfatter var imidlertid en af Erik af Pommerns forholdsvis få svenske tilhængere, hvad særlig tydeligt fremtræder i hans kommentarer til dronning Margrethes død; på hendes bekostning roses efterfølgeren, der befriede Östergötland »ab impiissimis

¹ Script. rer. suec. I, 1 (1818), 128.

² Script. rer. dan. I (1772), 263.

³ Ibidem 398.

tyrannis, videlicet Domino Esberno Dirighson & Petro Andersson ejus advocato¹. I sammenhæng med denne notits skal omtalen af A. B. forstås; begge er led i et defensorat for den unge kong Eriks lenspolitik. Til hans ære forstørres anklagen mod hr. A. op i overnaturlige dimensioner, så billedet får mere lighed med en sengotisk djævel fra et kalkmaleri end med sin foregivne model. Og dog har denne karikatur i forbavsende udstrækning bestemt senere dansk historieskrivnings opfattelse af A. B., idet dens indhold med Henrik Smith² som mellemed går igen i Huitfeldts³ dom.

En reaktion mod de samtidige beretningers strenge dom kommer nogle få tiår senere til orde i et svensk historieværk. Det er den bekendte store rimkrønike, der går under navnet Karlskrøniken. Det drejer sig om følgende verslinier⁴:

konung erik for ut mz sina makt
holtzte land vinna war hans akt
Inkte han ther schaffe formatte
vtan then manlikeste ridder han atte
loth han hals hugge there
drothninga margareta thet sore kerer
her abram then ridder hethe
lenge scal man tolken lethe
som er swa wis och saa rike
til manheit war ey tha hans like
han miste sit lyff i godhe thro
gudh vnne hans siel i hymerike roo
konungin for sidan ater heem
the holtzter giordis tha ey mygit meen.

¹ Script. rer. dan. I (1772), 398.

² Hist. Kildeskr., udg. af H. Rørdam, 1. R. 1 (1873), 596.

³ Folioudg. (1652), 633. — Endnu hos moderne kritiske forskere som Erslev (Dronn. Margr., 321; Hist. Tidsskr. 5. R. III (1882), 340) og Gottfrid Carlsson (Sveriges hist. till våra dagar. III, 1 (1941), 115) citeres Anonymi chronicon med ufortjent tillid.

⁴ Saml. utg. af Sv. Fornskr.-Sällskapet XVII, 2 (1866), 8. Citatets linie 6, se s. 119.

Om Karlskrønikens tilblivelse og kildegrundlag har der ikke mindst inden for de sidste ti års svenske historieforskning stået en livlig debat, hvori også ovenstående passus er inddraget. Ud fra en gennemført parallelisering med *Anonymi chronicon* har Ingvar Andersson¹ hævdet, at dennes notits har været rimkrønikens forlæg, kun gjort til genstand for en kraftig omvurdering. Denne opfattelse er tiltrådt af Erik Lönnroth². Indvendinger mod den er navnlig fremført af Kjell Kumlien³, som gør gældende, at ligheden mellem de to kilder indskrænker sig til eet eneste nøgent faktum, selve A. B.s henrettelse, som må have været almindelig kendt og kommenteret i samtiden; han anser det for rimeligst, at krønikedigteren har fået både sin viden og sin vurdering gennem mundlige meddelelser fra Karl Knutssons familiekreds.

Om rimkrønikens forfatter har kendt notitsen i *Anonymi chronicon*, synes meget vanskeligt at afgøre, men er i nærværende sammenhæng ret ligegyldigt. Det interessante er omvurderingen, og den lader sig næppe tilfredsstillende forklare på mere end een måde, hvorom også Ingvar Andersson og Kumlien i virkeligheden er enige. Førstnævntes undersøgelse munder — i polemik mod ældre teorier — ud i den konklusion, at »Karlskrönikan i sin helhet är inspirerad av Karl Knutsson⁴«. Intet er da rimeligere, end at denne, der havde været gift med A. B.s datterdatter, også har meddelt krønikens forfatter sin opfattelse af hændelserne i 1410.

Som efterretning om disses virkelige art har Karlskröniken lige ringe værdi, hvilken opfattelse af dens kildegrundlag man vælger. Interesse har dens skildring udelukkende som vidnesbyrd om kong Karls og hans omgivers tolkning deraf. Den står, i det mindste ved sin tone, i iøjnefaldende modsætning ikke blot til de samtidige annaler, men også til arvingernes erklæringer 1412-14, hvorved de vedgik, at hr. A. var rettelig undlivet for

¹ Källstudier till Sveriges hist. 1230—1436 (1928), 265 f.

² Sverige och Kalmarunionen (1934), 349.

³ Karl Knutssons politiska verksamhet 1434—1448 (1933), 270 f.

⁴ Opus cit., 299.

sin brødes skyld. Heraf har Gottfrid Carlsson¹ taget anledning til at formode, at disse erklæringer var mere eller mindre af tvungne, at i virkeligheden naget til kong Erik til enhver tid var levende inden for den henrettedes slægt, ja kan have bidraget til, at Karl Knutsson og Erik Turesson sluttede sig til opstanden mod ham i 1430'erne. Det er Thomas Kantzows tanke om en årsagsforbindelse mellem henrettelsen og oprøret om igen; men selv i stærkt modereret form er den næppe frugtbar; en politiker af Karl Knutssons format lader sig næppe væsentlig bestemme af mindet om sin kones bedstefader. Langt snarere er sammenhængen den modsatte: da først bruddet med Danmark var en kendsgerning, fandt man i den gamle aflære et fortrinligt propagandastof.

En detailanalyse må også vække nogen tvivl om indignationens ægthed. Ser man nøjere til, anvendes jo nemlig langt de fleste af de mange ord til at belyse den agitatorisk effektfulde kontrast mellem kongens ynkeligt mislykkede hærtog og ridderens kloge og mandige karakter. Sagens kerne berøres i virkeligheden kun i een linie: »han miste sit lyff i godhe throo«, og den har sikkert også for samtidige ører lydt dunkelt. Vendingen »i god tro« er dobbelttydig; den kan tolkes således, at hr. A. ikke var sig nogen brøde bevidst, men behøver kun at betyde, at dommens strength overraskede ham. Karlskrønikens forfatter har i hvert fald ikke vovet en klar påstand om, at han var uskyldig; der er med andre ord væsentlig samme tendens i krønikens fremstilling og i dommen af 1473: begge steder angribes afgørelsen 1410, men ikke i kernepunktet. Karakteristisk er, at den næste bekendte svenske historiker, Erik Olsson², som kender og citerer rimkrøniken, ikke des mindre dermed kombinerer Visbyårbogens angivelse, at hr. A. døde »pro suis demeritis«.

¹ Sv. Biogr. Lex. IV (1924), 149.

² Script. rer. suec. II (1828), 123.

En særlig interesse knytter sig til et enkelt af krønikeversene nemlig:

drothninga margareta thet sore kerer.

Der er ganske vist ingen grund til endnu engang at imødegå den besynderlige misforståelse, denne linie har været genstand for, idet man allerede tidligt må have læst: »dronning Margrethe havde ham såre kær«; denne opfattelse spores allerede hos Erik Olsson og udartede i århundredernes løb til, at ridderen havde været dronningens elsker. Den er så eftertrykkeligt gendrevet af P. v. Möller¹ og Erslev², at deres arbejde ikke behøver at gøres om. Den ovenfor gengivne tekst, som er Erslevs, er hævet over enhver tvivl³, og den tillader kun een tolkning, nemlig at dronningen var meget utilfreds med dommen. Men er dette rigtigt?

Det vigtige spørgsmål om dronning Margrethes stilling til henrettelsens fait accompli er tidligere behandlet af Erslev⁴, der med fuld ret har gjort gældende, at Karlskrønikens fremstilling af sagen er så helt igennem tendentiøs, at dens vidneværld også på dette punkt er minimal. Vil man danne sig en begrundet mening, må andre kilder lægges til grund, og da de samtidige beretninger tier, må hovedgrundlaget blive en undersøgelse af, hvad der faktisk skete med A. B.s ejendom efter hans død.

Jordegodsets tilbagegivelse til slægten er omtalt i anden sammenhæng. Allerede forinden havde arvingerne overtaget løsøret. Herom meddeler en af Erik Eriksson under arvestriden affattet redegørelse⁵, at dronning Margrethe kort efter hr. A.s død indfandt sig på Varberg, hvor hun lod foretage en inven-

¹ Opus cit., 97.

² Dronn. Margr., 323, 493.

³ Jfr. Sv. hist. fören. Äldre handskrifter i facsimile I. Karlskrönikan (1938), 8. Til yderligere støtte for Erslevs læsemåde kan anføres, at versets sidste ord slutter med et tydeligt forkortelsestegn, der udelukker læsningen »kær«.

⁴ Dronn. Margr., 321 f.

⁵ Saml. utg. af Sv. Fornskr.-Sällskapet CXXXIV, 55—57, variant 67 f.

tering af beholdningen af kontanter og sølvtoj. Det var alt andet end småting. I skatkammeret forefandtes bl. a. 2 store sølvpokaler, 24 sølvstob og lige så mange sølvskåle, og pengeskrinet viste sig at rumme ikke mindre end 2400 gode engelske dobbeltdukater foruden 400 mark i Stralsunds og Greifwalds mønt. Hele denne formue deltes nu i to lige store portioner, som tilfaldt henholdsvis enken og datteren, hvis part modtoges af svigersønnen under reservation med hensyn til jordegodset.

Denne omgående udlevering af løsøret er retshistorisk særdeles påfaldende; den står nemlig i skarp modstrid med landslovenes forskrifter om fredløshed, som netop medførte inddragelse af løsøret, mens jordegodset forbeholdtes slægten¹. Erslev har set gåden², men ikke løst den. Da det er mindre sandsynligt, at dronningens handlemåde har haft hjemmel i landefredens forskrifter, er dog næppe anden forklaring mulig end den, at det drejer sig om en benådningsforanstaltning: uden direkte at desavouere selve dommen har Margrethe villet dæmpe det første uundgåelige sindsoprør hos de pårørende og gøre det indledende skridt til at hindre, at sagen gav anledning til en større politisk krise.

Denne tolkning vinder i troværdighed, når den sammenholdes med dronningens senere forholdsregler. Omkring årsskiftet 1411—12, ca. fem fjerdingår efter eksekutionen, indstiftedes de to kapeller i Roskilde og Lund³. Stort tidligere kunne det næppe være sket; fundatsernes godsoverdragelser og forskrifter om altertjenesten forudsætter omfattende forberedelser og forhandlinger. Erslev har søgt at afsvække disse breves betydning ved at fremhæve, at dronningen dermed kun opfyldte en gammel forpligtelse⁴; men hvem tvang hende til det, og kunne hun ikke have skudt sig ind under, at hr. A. havde forbrudt sin ejendom og dermed også sit tilgodehavende hos kronen? At mindet om en for så kort tid siden henrettet voldsmand nu hædredes ved

¹ Jfr. Poul Johs. Jørgensen: Dansk Retshist., 266.

² Dronn. Margr., 493.

³ Jfr. s. 94 f.

⁴ Dronn. Margr., 322.

alterstiftelser i rigets fornemste kirker, må i hvert fald på samtiden have virket stærkere end den blotte opfyldelse af en juridisk gældsforpligtelse.

Et par måneder efter fulgte forliget i Jönköping, hvorved arvingerne frafaldt deres krav, »vthen dronning Margrete wille naadelig giffue thenom nogit igienn«. Erslev bemærker hertil spydigt¹: »Margrethe var selv ikke saa naadig«; der kan dog næppe være tvivl om, at kun døden hindrede hende i at indfri det tilsagn, der tydeligt står at læse mellem forligsaktens linier, og som efterfølgeren i april 1413 fuldt ud opfyldte. At Erik loyalt fuldbyrdede værket, skyldes dog næppe alene, at han følte sig bundet af dronningens dispositioner; sandsynligvis er det også lykkedes hende at overbevise ham om det politisk kloge deri².

Erslev hævder, at »den hele Efterhistorie gjør det rimeligst, at Margrethe ikke har været utilfreds med sin tidligere Yndlings Død³«. Reaktionen mod den ældre svenske opfattelse har her ført ham for vidt; og hans formodning finder kun et meget svagt støttepunkt hos Presbyter, hvis fremstilling⁴ antyder et ligefremt komplot: mens kongen sørgede for ridderens aflivelse, skulle dronningen sætte sig i besiddelse af hans godser. At Margrethe i august 1410 faktisk var i Sverige, beviser intet, og havde hun undladt en midlertidig inddragelse af jordegodset, ville hun dermed indirekte have karakteriseret henrettelsen som et justitsmord. Hendes handlinger åbner ingen mulighed for tvivl om hendes mål; det var at berolige, udjævne, forsone, med eet ord få sagen bragt til afslutning. Deraf tør uden videre sluttes, at hun har beklaget det skete.

¹ Dronn. Margr., 322.

² Et fingerpeg herom giver Erik Erikssons redegørelse, der angiver, at den henrettedes datter allerede kort efter hans død personligt henvendte sig til kong Erik for at søge hans værn mod de kongelige fogeder, der truede hendes mands godsrettigheder (Saml. utg. af Sv. Fornskr.-Sällskapet CXXXIV, 68).

³ Dronn. Margr. (1882), 322.

⁴ Jfr. s. 104.

Om årsagerne hertil kan efter sagens natur ingen vished nås. Sandsynligvis har frygt for de politiske følger i nogen grad gjort sig gældende; dronningen har ikke glemt den sejge kamp mod gentagne adelsopstande, som hendes fader havde måttet føre, og har ingen gentagelse ønsket. På den anden side ville det dog være urimeligt at betvivle, at personlige følelser også har spillet ind: den mand, med hvem hun en menneskealder igennem havde stået i et venligt samarbejde, havde fået en pludselig og sørgelig død; det måtte ligge ganske nær for hende at søge at mildne slaget for hans familie og samtidig lade både dem og andre forstå, at den afdøde stormands fortjenester ikke var glemt.

At dronning Margrethe i A. B. har set en pålidelig og dygtig tjener, er aldeles utvivlsomt. De synes at have forstået hinanden til fuldkommenhed, hvad enten det så gjaldt kristendom, penge eller politik. Småtskârne var ingen af dem. Lige storslået, imponerende for samtid som for eftertid, var begges gavmildhed over for kirken; højst betegnende for deres nøje overensstemmelse i kirkelig henseende er i al sin lidenhed et træk som det, at da dronningen i marts 1401 opnåede en lang række pavelige gunstbevisninger, til dels af ganske personlig art, fik hr. A. ved samme lejlighed sin tilladelse til at lade læse messe før daggry¹. Intimest har vel samarbejdet været på det finansielle område. Om enkeltheder tier kilderne, men når hr. A.s tilgodehavende hos kronen var så stort, at det dækkede udgifterne til kapeller og alterstiftelser både i Lund og Roskilde, drejer det sig om anseelige forstrækninger, som må have medført en vis indflydelse på disse midlers anvendelse. Embedet som kammermester synes i Margrethes tid at have stået ubesat, og man har ikke med sikkerhed kunnet påvise, hvem der varetog dets funktioner². Der er således intet i vejen for at tilskrive A. B. — på linie med Peder Jensen Lodehat — en væsentlig del af æren for dronningens

¹ Acta pont. Danica II (1907), nr. 998, jfr. nr. 984—97 og 999 f. A. B. figurerer her på ganske samme måde som Peder Jensen Lodehat.

² Erslev: Dronn. Margr., 245 f. Will. Christensen: Dansk Statsforvaltning i det 15. Århundrede (1903), 64.

dygtige finansstyre. Hovedbeviset for hendes ubetingede tillid til ham ligger dog i selve den kendsgerning, at hun trods de overgreb, der ikke kan have været hende ubekendte, gennem henvend 25 år lod ham beholde len af et fyrstendømmes udstrækning med residens på det ene af de to slotte — Kalmar og Varberg —, der var unionsvældets strategiske hængsler.

At Margrethe således mente at kunne bruge og stole på denne lavættede, magtkære og højst jordbundne pengemand, oplyser os indirekte ikke sålidt om hendes egen herskerpersonlighed. Han hører med i hendes karakteristik som Sigbrit i Christian II's. At hun drog ham frem og blev ham tro, bekræfter Erslevs kloge omdømme, hans understregning af, at hun først og sidst var Margrethe Valdemarsdatter, for hvem dynastiets og kongemagtens interesser gik fremfor alle andre; og omvendt ligger deri en advarsel mod den trods Erslevs forskergerning stadig opdukkende tendens til overdreven idealisering af hende, hvad enten denne tager sit udgangspunkt i de utvivlsomme kristeligt-humane drag hos hende eller blot i en falsk analogi med studenterskandinavismen.

Bilag.

Godsbesiddelserne er fordelt efter landskaber eller dele deraf, i samme rækkefølge som den i skemaet s. 82 benyttede; inden for det enkelte landskab er ordenen kronologisk, ved samtidige erhvervelser alfabetsk efter herred og sogn.

Kildforkortelser: C 5: Håndskriftet C 5 i Sv. RA., jfr. s. 80, citeret med folio. Dsk. ad. Brevk.: Danske adelige Brevkister, udg. af A. Thiset (1897). H. S. H.: Handlingar rörande Skandinaviens historia. M. & P.: Molbech & Petersen, se s. 59. Rep. I—II: Repertoriets 1. og 2. række, citeret med nr. S. R. P.: Sv. RA.s Perg., anført med bd. og nr. S. D.: S. Dipl., ligeledes med bd. og nr. Æ. A. R.: Ældste danske Archivreg., med bd. og side.

I. Fortegnelse over Ebbe Piiks gods.
Jfr. teksten s. 81f.

Kilde	Erhvervelses- tid	Antal gårde		Land- skab	Herred	Sogn	Erhver- velses- form	Anmærkninger
		An- givet i kilden	Efter skøn					
C 5, 4 r.	1363	1			Himle	Götestad	Køb	I C 5 urigtigt under over- skriften Sonderhalland.
S.R.P. I, 609	1364 $\frac{11}{8}$	1			Faurås	Köinge	—	
—	—	8			Himle	Tvååker	—	
C 5, 5 r.	—		5	Nordholland	Fjäre	Släps	—	
S.R.P. I, 666	1365 $\frac{26}{8}$		3		—	Fjärås	Grimeton	—
C 5, 4 r.	—	1			Himle	Elfsåker	—	I Alefoss, jfr. S.D. I, 314.
—	—	1			Fjäre	Fjärås	—	I Valby, jfr. S.D. I, 809.
—	—	1				Lindås	—	I Alefoss, jfr. S.D. I, 314.

II. Fortegnelse over Abraham Brodersens godserhvervelser.

Jfr. teksten s. 81 ff.

Kilde	Erhvervelses- tid	Antal gårde		Land- skab	Herred	Sogn	Erhver- velses- form	Anmærkninger
		An- givet i kilden	Efter skøn					
Rep. I, 3307	1380 ²⁷ / ₁₂	1			Himle	Tvååker	Pant	20 mk.
— 3369	For 1382 ²⁵ / ₁₁		1		Faurås	?	—	80 mk.
— 3562	1386 ³¹ / ₁₀	1			—	Gällared	—	4 mk.
— 4101	For 1387 aug.		2		—	Vinberg	Gave?	
—	—		2		Viske	Värö	—	
— 3876	1392 ²³ / ₆	1			—	Veddige	Pant	
S.D. I, 305	1403 ²⁹ / ₃	1			Fjäre	Lindome	Kob	
— 807	For 1407 ⁷ / ₂	10			—	Fjärås	?	} Afhændet til stiftsommen ved skifte, jfr. s. 26.
—	—	2			—	Gellinge	—	
—	—	1			—	Tölö	—	
—	—	7			—	?	—	
S.D. II, 1017	1408 ¹¹ / ₁₁	3			Fjäre	Släps	—	
—	—	1			Viske	Veddige	—	
—	— ¹³ / ₁₂		5		Fjäre	?	—	
— 1091	1409 ³ / ₈	1			Himle	Grimeton	Mage- skifte	
S.D. III, 2743	?	3			Viske	Ås	Pant	
Rep. I, 3726	1389 ²¹ / ₁₂	32			Halmstad	?	Pant	
		2			Höls			

Kilde	Erhvervelses- tid	Antal gårde		Land- skab	Herred	Sogn	Erhver- velses- form	Anmærknin- ger
		An- givet i kilden	Efter skøn					
S.R.P. II, 2973	—	1			—	Berga	—	
— 3138	1400 ¹⁰ / ₁₁	5	3		—	Pjätteryd	—	
S.D. I, 90 f.	1401 ²⁹⁻³⁰ / ₈				Västbo	Reftele	Indlø- ning af pant	50 mk.
— 147	1402 ²⁶ / ₂	1			Sunnerbo	Angelstad	Pant	25 mk.
— 165	— ⁴ / ₄	3			—	Agunnaryd	Køb	
—	—	1			—	Hinneryd	—	
—	—	4			—	Ljunga	—	
—	—	4			—	Nöttja	—	
—	—	1			—	?	—	
— 169	— ²² / ₄	2			Västbo	Reftele	—	24 mk.
— 212	—, for ²⁹ / ₁₇	1			Sunnerbo	Ryssby	—	16 mk.
— 257	— ¹⁶ / ₁₃	2			Västbo	Gryteryd	—	
—	—	4			—	Hästra	—	
—	—	1			—	Långaryd	—	
—	—	2			—	Sandvik	—	
—	—	1			—	Thorup	—	
— 265	1403 ² / ₁	1			Sunnerbo	Agunnaryd	Køb	200 mk.
— 288	— ²⁴ / ₂	1			—	Berga	Pant	} 16 lodige mk.
—	—	1			—	Ljungby	—	
—	—	2			—	Ryssby	—	
— 337	—	1			Västbo	Åre	—	

Kilde	Erhvervelses- tid	Antal gårde		Land- skab	Herred	Sogn	Erhver- velses- form	Anmærkninger	
		An- givet i kilden	Efter skøn						
S.D. I, 150	1402 $\frac{4}{3}$	1		Värend	Kinnevald	Skatelöf	Køb		
—	—	3			Konga	Hofmanstorp	—	—	
—	—	1			—	Linneryd	—	—	
—	—	1			—	Ljuder	—	—	
—	—	2			Uppvidinge	Dädesjö	—	—	
159	— $\frac{21}{3}$	1			Kinnevald	Vederslöf	—	—	
—	—	1			—	Öja	—	—	
163	— $\frac{2}{4}$	1			Allbo	Slätthög	—	Pant	
—	—	1			Norrvidinge	Gårdsby	—	—	
164	—	1			—	Åsa	—	Køb	
—	—	1			—	Gårdsby	—	—	
254	— $\frac{15}{12}$	1			Kinnevald	Skatelöf	—	—	20 mk.
838	Ca. 1402—03	6			Allbo	Blädinge	—	—	
—	—	2			—	Hjortsberga	—	—	
—	—	1		—	Virestad	—	—		
313	1403 $\frac{14}{4}$	2		—	Skatelöf	—	Ret til indløs- ning		
—	—	2		Kinnevald	—	—	—		
—	—	2		Konga	Torsås	—	—		
—	—	1		—	Uråsa	—	—		
—	—	1		Norrvidinge	Gårdsby	—	—		
337	For 1403 $\frac{3}{n}$	1		—	Söraby	—	? (bort- mage- skiftet)		

Kilde	Erhvervelses- tid	Antal gårde		Land- skab	Herrad (købstad)	Sogn	Erhver- velses- form	Anmærknin- ger
		An- givet i kilden	Efter skøn					
RA., C6, Adk., Sverige	1397 ¹² / ₆		1	Småland (undtagen Finnvid og Varend)	Västra	Malmköping	Køb	20 mk.
S.R.P. II, 3064	1400 ⁹ / ₂		1		Norra Vedbo	Marbäck	—	20 mk.
S.D. I, 838	ca. 1402	2			Västra (Njudung)	Ramkvilla	—	10 mk.
— 392	1403 ¹ / ₁₁	1			Östra	Ökna	—	45 mk.
— 530	1405 c. ² / ₂	2			—	?	—	
— 605	— ²⁰ / ₆		1		Södra Vedbo	Norra Solberga	Pant	
C.5, 1 r.	—	1			—	?	—	
S.D. I, 802 (jfr. Härenstam 331)	For 1407 ¹⁸ / ₁	1			Östra	?	Køb	
S.D. IV, 3135	For 1407 ²⁵ / ₁	5			Kalmar	?	? (bort- givet)	
—	—	1			Norra Möre	Dörby	—	
—	—	2			—	Kläckeberga	—	
—	—	1			Södra Möre	Arby	—	
—	—	2			—	Ljungby	—	
—	—	1			—	Mortorp	—	
—	—	3		—	Våxtorp	—		
S.D. I, 843	1407 ⁴ / ₆	1		Tveta	Rogberga	Køb		
—	—	1		Västra	Ödestuga	—		
—II, 922	1408 ⁷ / ₁	1		Tveta	Lekeryd	—		
—	—	1		Västra	Svennarum	—		
—	—	2		—	Ödestuga	—		
—	—	1		Södra Vedbo	Solberga	—	28 mk.	

Kilde	Erhvervelses- tid	Antal gårde		Land- skab	Herred (købstad)	Sogn	Erhver- velses- form	Anmærknin- ger	
		An- givet i kilden	Efter skøn						
M.&P., 101	1400 $\frac{4}{4}$	1		Skåne	Malmö		Køb		
S.D. I, 11, jfr. 8	For 1401 $\frac{18}{1}$	2						Køb	
Rep. I, 4412	1401 $\frac{20}{1}$	8				Läckarp		Pant	80 mk.
S.D. I, 269	1403 $\frac{21}{1}$	2				Billinge		Køb	
— 732	1406 $\frac{12}{6}$	1				Hjärnarp		—	
—	—	1				Färingtofta		—	
—	—	1				Tosjö		—	
—	—	2				Ösjö		—	
—	—	1				Hallaröd		—	
— 814	1407 $\frac{5}{3}$	1				Billeberga		—	
—	—		10			?		—	
— 826	For 1407 $\frac{10}{4}$	1				Harjager	Saxtorp	?	Bortgivet
—	—	6 ¹				Östra Göinge	Emisjöf	?	—
—	—	1				—	Knislinge	?	—
Æ.A.R. IV, 26	1408	1				Ingelstad	Ingelstad	Pant	
S.D. II, 1052	1409 $\frac{2}{4}$	1				Västra Göinge	Stoby	—	
Rep. I, 3761	Efter 1390 $\frac{21}{8}$	1				Bjäre	?	Køb	
—	—	4				Frosta	Norra Rörum	—	
—	—	1				Luggude	Allerum	—	
—	—	3			—	Halmstad	—		
—	—	14			—	Kågeröd	—		
—	—	4			—	Välluf	—		
—	—	1			Onsjö	Konga	—		
		61	10						

Résumé.

Parmi les conseillers de la reine Marguerite, le chevalier Abraham Brodersen a joué un rôle de premier plan. Cité la première fois en 1380, il était issu d'une famille de basse noblesse, sans doute originaire des confins de Småland et de Västergötland. Par son premier mariage (1382), il devint possesseur de terres étendues, en Småland comme en Halland. Ayant prêté son soutien financier et militaire à la politique de la reine, après la victoire d'Åsle il reçut en récompense l'administration de vastes districts: tout le Halland, Finnvid et Varend en Småland, le canton de Kind de Västergötland, somme totale une superficie de pas moins de 21 000 km². Varberg en Halland fut son château principal et sa résidence. Temporairement, il y joignit les châteaux de Kalmar et d'Åbo. Nommé membre du sénat danois, il prenait part aux nombreux congrès de grande politique dans les années quatre-vingt-dix, souvent même des tâches militaires lui furent confiées. En homme d'affaires habile et brutal, il accumula en même temps des richesses énormes, tant en deniers comptants qu'en fonds de terre, ce qui lui permit d'unir la fonction de grand créancier de la couronne avec le rôle d'un bienfaiteur magnifique de l'église.

Pendant qu'à la suite du jeune roi Éric de Poméranie il prenait part à une expédition militaire dans l'île d'Als, Abraham Brodersen fut subitement décapité. Une analyse critique des sources nombreuses et contradictoires traitant de cet événement, aboutira au résultat qu'il fut condamné à mort en observant toutes les formes légitimes, parce que par un crime de viol il avait enfreint une trêve, à laquelle il avait lui-même accédé. Que l'exécution fût un assassinat juridique, est une théorie insoutenable, et le jugement ne peut pas non plus être caractérisé comme excessivement sévère. Cependant, c'est possible qu'une tension préalable entre le roi et le conseiller ait disposé celui-là à hâter le procès.

Le rattachement intime d'Abraham Brodersen à la reine Marguerite, dont beaucoup de détails font preuve, donne à l'histoire de sa vie un intérêt surpassant de loin celui de sa seule biographie.